

MOKSLO LIETUVA

2005 m. lapkričio 24–gruodžio 7 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 20 (332)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Rudens elegija

Struktūrinių fondų lėšos juda į Šiaulių regioną

Šiaulių universitete kalbėmės apie Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų panaudojimą. Universitetas laimėjo keletą konkursų ir įgijo galimybę atnaujinti dalį studijų bei mokslinės veiklos procesų, priartinti juos prie Europos Sąjungos reikalavimų.

Mokslo Lietuva su projekta laimėjusių grupių vadovais ir dalyviais kalbės apie atskirus projektus. Pirmojo pokalbio dalyviai – Šiaulių universiteto mokslo prorektorius prof. Vaclovas Tričys bei Tarptautinių ryšių ir plėtros prorektorė doc. Natalija Mažeikienė.

Tikslai pasiekti

Mokslo Lietuva. *Ne paslaptis, kad šalyje esama daug nerimo – ar sugebėsime pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis. Toks susirūpinimas sklido ir iš Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus lūpų. Todėl šis pokalbis bent iš dalies turėtų atsakyti į klausimą, kaip šiai veiklai pasirėngusi vienas iš dešimties šalies valstybinių universitetų – Šiaulių universitetas.*

Natalija Mažeikienė. Šiaulių universitetas labai atsakingai atsiliepė į kvietimą dalyvauti konkursuose pagal Bendrąjį programavimo dokumentą (BPD). Užsibrėžėme dalyvauti kiekviename kvietime ir laimėti bent po vieną projektą. Šią užduotį įvykdėme.

ML. *Gal bent trumpai pristatykite tuos projektus.*

N. Mažeikienė. Iš viso aukštajam mokslui buvo skirtos trys priemonės. 1.5 priemonė skirta infrastruktūros plėtrai. Iš 41 mln. litų, kurie buvo skirti aukštosios mokykloms, Šiaulių universitetui pavyko laimėti apie 9 mln. litų BIBLIOREG projektui, kuris vadinasi *Akademinė biblioteka kuria besimokantį regioną*. Iš šiam labai svarbiam projektui gautų lėšų rekonstruosime universiteto bibliotekos pastatą, kuris po rekonstrukcijos užims 5 tūkst. m². Bibliotekoje bus 500 nekompiuterizuotų ir 120 kompiuterizuotų darbo vietų. Tai bus viso regiono svajonių biblioteka.

Vaclovas Tričys. Šioje elektroninėje bibliotekoje su įrengtomis naujomis kompiuterizuotomis darbo vietomis, neatsisakysime ir tradicinės bibliotekos funkcijų.

Nukelta į 8 p.

Plečiant skaičiavimų erdvę

Uždarosios akcinės bendrovės BGM direktorius Arūnas Birmontas *Infobalt 2005* parodoje *Mokslo Lietuvai* pasakoja apie naujausias informacines technologijas, skirtas Lietuvos akademinės visuomenės poreikiams tenkinti. Pirmiausia tai lygiagrečiųjų ir paskirstytųjų skaičiavimų tinklų (LPST, angl. GRID) itin sparčiai besiplėtojanti ir populiarėjanti infrastruktūra, keičianti pačią kompiuterių ir kompiuterinių technologijų taikymo sampratą. Jungiant ir taikant informacinių technologijų infrastruktūros komponentes, darant didelių skaičiavimų reikalaujančius darbus, kuriems ir taikoma LPST, galima pasiekti išties veiksmingų rezultatų.

Europos Sąjungos šalis labai aktyviai kuria ir plėtoja GRID'us,

kurie suvokiami kaip strateginės reikšmės įrankiai bendrovių, mokslininkų ir įvairių sričių specialistų veikloje. Išskirtinė vieta tenka Europos branduolinių tyrimų centro (CERN) iniciatyva kuriamam GRID EGEE, kurio pajėgumai ir taikymas nukreipti į aukštos energijos fizikinius tyrimus, bioinformatikos ir aplinkos tyrimo užduotis.

LitGRID tinklas Lietuvos mokslininkams suteiks galimybę prisidėti ir pasinaudoti Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse esančiais akademiniais mokslų tyrimo institucijų skaičiavimų vykdymo ir valdymo išteklių bei taikomaisiais skaičiavimais, duomenų kaupimo, naudojimo, analizės procedūromis.

Apie tai pokalbyje su Arūnu Birmontu skaitykite 3 p.

Gedimino Zemlicko nuotrauka

BGM sistemų plėtros projektų vadovas Saulius Lapienis ir Teorinės fizikos ir astronomijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Jelena Tamulienė stebi kvantinės chemijos tyrimų GAMESS paketų tarpinius rezultatus, persiųstus į mobiliąjį telefoną

2 p.

JAU PROFESIONALŲ LYGOJE

10 p.

TEISINIS DISKURSAS

13 p.

PROFESORIUI RADEGASTUI PAROLEKUI – 85-ERI

14–15 p.

MAŽOSIOS LIETUVOS KULTŪROS ISTORIJS PAVELDAS

15 p.

PRISIMENANT M. K. ČIURLIONI

Pabaiga, pradžia Nr. 17

4. Viskas prasidėjo nuo atsiktinumo

Kokią įtaką kai kurių mokslininkų gyvenime jų mokslinių interesų raiškai turėjo Fulbright programa, buvo proga įsitikinti rugsėjo 27 d. metiniame šios programos dalyvių susitikime Amerikos centre. Mokslo Lietuva kalbino Fulbright programos dalyvį prof. Kęstutį Jarašiūną, kuris penktasis iš Lietuvos fizikų pasinaudojo Fulbright programos galimybėmis 1999–2000 mokslo metais.

Profesorius Kęstutis Jarašiūnas yra Vilniaus universiteto Medžiagotyros ir taikomųjų mokslų instituto Puslaidininkų optoelektronikos skyriaus vadovas, vyriausiasis mokslo darbuotojas.

Gerbiamasis Profesoriau, tikriausiai atkreipėte dėmesį į tą JAV ambasadoriaus Lietuvoje Stefano Donaldo Malo (Stephen Donald Mull) prakalbą, kurioje buvo užsiminta, kaip svarbu Lietuvoje ryžtingiau pajudinti mokslo inovacijų reikalus. Ką galėtumėte pridurti, remdamasis savo paties patirtimi?

Labai džiugu, kad paramos iniciatyva Lietuvai reiškiamą Amerikos ambasadoriaus. Manau, kad mokslininkų, atveriančių galimybes dirbti aukštųjų technologijų srityje su JAV ar Vakarų Europos šalimis, iniciatyvos Lietuvoje turėtų būti labiau matomos ir palaikomos. Nes būtent jie pirmieji pramina kelius mokslo ir industrijos sąlyčiui, sukuria žinių ekonomikos plėtros židinius Lietuvoje. Reikia tikėtis, kad šiuos gerbiamojo Ambasadoriaus žodžius išgirs Lietuvos mokslo administratoriai ir ieškos galimybių paremti taikomųjų mokslų plėtrą Lietuvoje.

Užsiminėte apie aukštąsias technologijas. Ar Lietuvoje yra mokslininkų, kurie galėtų būti įdomūs, aktualūs Amerikos ar Vakarų Europos mokslo centrams, taip pat bendrovėms?

Aišku, tokių mokslininkų Lietuvoje yra. Žinome, kaip reikėtų kurti ne vieną gerą produktą, bet kur mūsų trūkumai? Jei sukurtos technologijos įgyvendinimas konkrečioje srityje stringa dėl silpnos infrastruktūros, tai taikomųjų tyrimų plėtra kenčia ir dėl finansavimo stoka, ir dėl atsilikusios mokslo politikos.

Ką davė „Fulbright“ programa (3)

Prof. Kęstutis Jarašiūnas, JAV ambasadorius Stefanus D. Malas ir JAV ambasados pirmasis sekretorius bei Amerikos centro direktorius Anthonis A. Pahigianas

Čia vadybos strategijos matyt vertėtų pasimokyti iš NATO Mokslo komiteto. Šio fondo nuostatos skatina mokslinį bendradarbiavimą tarp išsivysčiusių aljanso narių ir šalių-partnerių, kurių silpnesnė mokslo infrastruktūra, bet turinčių gerų idėjų. Racionaliai paskirstom paramą tarp partnerių gana ilgam laikotarpiui ir „priverčiama“ įdiegti taikomųjų tyrimų rezultatus partnerio šalyje, kur atliekami pagrindiniai tyrimai ir kuriai tenka 85 proc. skirtų lėšų. O jos nemažos – ketvirtis milijono eurų. Galima paminėti, kad šia galimybe pasinaudojo tik keturios Lietuvos fizikų grupės, viena iš jų – mano vadovaujama mokslinė laboratorija.

Koks gi konkretus NATO investicijų rezultatas mokslo inovacijoms?

Pirma, dėl ilgalaikio NATO finansavimo 2001–2004 m. iš esmės atnaujino eksperimentinių tyrimų bazę Vilniaus universiteto Medžiagotyros ir taikomųjų mokslų institute, išplėtojome netiesines optines-holografines metodikas puslaidininkų medžiagų tyrimams. Antra, sujungėme šias lėšas su Europos Bendrijos parama mokslo integracijai į Europos tyrimų erdvę pagal Bendrosios programos projektą SELITEC (2003–2005 m.). Šiandien turime pasaulinio lygio mokslines laboratorijas, išplėtotą mokslinio bendradarbiavimo tinklą, todėl pas mus atvyksta dirbti švedai, prancūzai, vokiečiai, belgai. Medžiagotyros tyri-

mai domina daugelį šalių, turinčių šiuolaikinių puslaidininkų auginimo technologijų. Amerikiečiai, prancūzai, vokiečiai mums tiekia įvairiomis technologijomis užaugintų galio nitrido, silicio karbido bandinių bei kitų junginių, mes tyrinėjame šias technologiskai svarbias medžiagas savo metodais, skelbiame bendrus mokslinius straipsnius ir tampame lygiaverčiais bendradarbiavimo partneriais europiniuose projektuose. Taigi pereiname į „profesionalų lygą“.

Kodėl kitų šalių fizikai ir medžiagotyros specialistai suinteresuoti bendradarbiauti su Jūsų vadovojamu skyriumi ir jo laboratorija? Negi prancūzai ar amerikiečiai neturi panašios aparatūros, tokio tipo laboratorijų?

Jie neturi ne aparatūros, o tų tyrimo metodikų ir know-how (angl. žinai kaip, gamybinė patirtis, tam tikrų, dažniausiai konfidencialių žinių susijusių su gamybos technologijomis, sancaupa). Tai neardantys lazerinės diagnostikos būdai. Jie grindžiami dinamine holografija, puslaidininkų fizika, netiesine optika. Užsienio partnerių suinteresuotumą tirti jų auginamas medžiagas šiais naujais būdais rodo bendri projektai, pateikti šį rugsėjį Europos Sąjungos 6-ajai Bendrajai programai. Viename iš jų, pateiktame kartu su šešiais Europos šalių mokslo bei technologijų centrais, kursime naujos kartos matavimo priemonės perspektyvoms puslai-

dinikinėms medžiagoms apibūdinti. Ketiname koordinuoti šios srities veiklą Europos Sąjungoje.

Kaip tai atrodys praktiškai?

Jei pasiseks, projektui skirti pinigai ateis į Vilniaus universitetą. Mes ne tik vykdysime mokslo tyrimus, bet ir koordinuosime metodų, kurie gimė Vilniuje, plėtrą bei pritaikymą Prancūzijos, Vokietijos, Švedijos ir Graikijos aukštųjų technologijų centruose, keliose Vokietijos ir Prancūzijos pramonės įmonėse. Mums padės Lietuvos aukštųjų technologijų bendrovė Ekspla. Tomis inovacijomis suinteresuotos užsienio šalys. Net pasaulinio garso AIXTRON AG (Vokietija) bendrovė, gaminanti technologinius įrenginius puslaidininkinėms medžiagoms auginti, susidomėjo naujais optinės kontrolės būdais. Jos viceprezidentas atvyks į Vilnių aptarti bendradarbiavimo galimybių šioje srityje.

Vis dėlto būtų labai įdomu išgirsti, kaip Jūs praktiškai koordinuosite šios srities užsienio tyrinėtojų veiklą.

Yra numatytas visas ciklas tarpusavyje susijusių darbų. Užsienio partneriai augina technologiskai svarbias medžiagas – plačiatarpius puslaidininkius, pavyzdžiui, galio nitrido junginius, kurie naudojami optoelektronikoje kaip šviesos diodai, lazeriniai diodai, ultravioletinės spinduliuotės detektoriai, taip pat silicio karbidų junginius didelės galios ir aukštų temperatūrų elektronikai. Mes tokių pajėgumų neturime – jie kainuoja dešimtis milijonų eurų. Auginimo technologijoms tobulėjant ir užauginant vis kokybiškesnių medžiagų, reikalingi ir adekvatūs jų apibūdinimo būdai: palyginti nesudėtingi, medžiagų neardantys, bet gana informatyvūs. Mūsų naudojami netiesiniai optiniai-holografiniai būdai leis išmatuoti skirtingomis technologijomis auginamų medžiagų fotoelektrinius parametrus, pavyzdžiui, sužadintų krūvio nešėjų gyvavimo laikus, jų judrį, difuzinio lėkio ilgį. Tai parametrai, kuriuos žinant, galima prognozuoti pagaminto prietaiso veikimą, įvertinti naudojamas technologijas, jas gerinti. Suprantama, čia daugiausia naudos turės partneriai. Mus, kaip fizikus, domins holografinių metodų metrologinis pajėgumas, šviesos sąveikos su prietaisomis, defektais ir kiti mechanizmai. Sukaupus naujos žinios leis parengti medžiagų fotoelektrinių parametru matavimo optines

schemas, instrumentus bei šių parametru nustatymo algoritmus. Šios inovacijos bus diegiamos naujuose holografiniuose matavimo moduluose, kuriuos gaminsime kartu su Ekspla, pateiksime užsienio kolegoms išbandyti, ir jie galės jau tirti tai, kas rūpi jiems. Mums svarbu užtikrinti, kad nauji prietaisai ir būdai leistų kontroliuoti šviesa sukurtų krūvininkų dinamiką tiriamose medžiagose: submikroninio storio sluoksniuose, tūrinuose kristaluose ar kvantinėse sandarose.

Visa tai daroma tam, kad būtų ištirtos medžiagos savybės?

Taip. Yra gana daug būdų ir komercinių prietaisų iširti medžiagų fizikines savybes, naudojant, pavyzdžiui, elektronų bei atominės jėgos mikroskopiją, analitinius metodus kristalų sudėties analizei, optinės spektroskopijos prietaisus, kontaktinius būdus elektriniams parametrams įvertinti. Tačiau tai visuomet atliekama medžiagai esant pasyvios būsenos, t. y. termodinaminėje pusiausvyroje su aplinka. Mes tiriamo elektroninius vyksmus medžiagai esant nepusiausvyrinės būsenos, kai medžiaga stipriai sužadinama lazerio pluoštelio. Kitaip tariant, tiriamo sparčių fotosužadindimo sukeltų elektroninių procesų dinamiką. Mus domina procesai, trunkantys milijardines sekundės dalis, t. y. nanosekundes. Išnagrinėję nusakome medžiagos savybes: krūvininkų generacijos procesus, difuzijos koeficientus, rekombinacijos spartą kristalo paviršiuje bei tūryje, defektų įtaką šiems ir kitiems parametrams ir t. t.

Kuo tai svarbu?

Jei būseną pusiausvyroji, galima nusakyti jai būdingus parametrus: priemaišų koncentraciją, tipą, elektrinį laidumą, judrį, defektų koncentraciją ir kita. Tačiau to dar nepakanka, kad būtų patikimai prognozuota medžiagos „elgsena“ prietaiso darbo sąlygomis. Kaip elgsis elektrikai ar optiškai injektuoti nepusiausvyrieji krūvininkai? Kokią įtaką turės defektai, jų dariniai, potencialiai barjerai jų kelyje, kaip krūvio nešėjai difunduos, kokia jų gyvavimo trukmė, kokį kelią elektronai sugebės nulėkti? Mūsų naudojami optinio sužadindimo ir atspalaidavimo tyrimo metodai leidžia atsakyti į daugelį šių klausimų mokslinėje laboratorijoje dar prieš pradėdam gaminti prietaisą.

Kokios didžiausios kliūtys šiandien kyla Jūsų darbe? Įrangos turite pakankamai, užsakovų taip pat. Gyvenk ir dainuok? Tik gal konkurentai neduoda ramybės?

Įrangos turime, mokslinių partnerių susirandame. Tačiau pradedama trūkti kvalifikuotų darbuotojų. Todėl stengiamės įtraukti kuo daugiau jaunų žmonių į mokslo darbą. Realios konkurencijos savo tyrimų kryptyje kol kas neįjaučiame.

Neturite Lietuvoje?

Šiuo metu – net ir pasaulyje. Prieš gerą dešimtmetį dar buvo gana stiprios grupės Berlyno technikos universitete, Strasbūro universitete, Kijeve. Mes išlikome, kryptingai dirbdami puslaidininkų diagnostikos srityje, tiesdami tiltus į Vakarų pasaulį: ten ieškojome finansavimo šaltinių, naujų mokslinių ryšių. Anot akad. Benedikto Juodkos, išliko tik „mokslo fanatikai“, arba, anot Tonio Bleiro, mus išlaikė ir palaiko „meilė, tikėjimas ir viltis“. Juk kiekvienas myli tai, ką susikuria. Galima prognozuoti, kad ir toliau ši tyrimų kryptis plėtosis Lietuvoje.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Prof. Abelio Adekolos šeima bei Muzikos ir teatro akademijos Tarptautinių ryšių skyriaus direktorė dr. Laima Bakienė „Fulbright“ programos dalyvių susitikime Amerikos centre

Atkelta iš 1 p.

Gerbiamasis Arūnai Birmontai, pokalbio pradžioje prašome trumpai pristatyti savo vadovaujamą įmonę.

BGM, įkurta 1991m., yra viena iš pirmųjų *Intel* architektūros tarnybinių stočių gamintojų Baltijos šalyse. Ji projektuoja, gamina ir aptarnauja labai patikimas *Elitas* tarnybinės stotis (serverius), jų telkinius (klasterius), diskines talpyklas; teikia kompleksinius IT (informacinių technologijų) sprendimus smulkiąjam, vidutiniąjam ir stambiajam verslui, dalyvauja kuriant lygiagrečiųjų ir paskirstytųjų skaičiavimų tinklus (GRID). 2003 m. BGM buvo pirmoji bendrovė Baltijos šalyse, pristatiusi pagal *Intel Itanium 2* veikiančias *Elito* tarnybinės stotis. 2004 m. bendrovė įkūrė pirmąją *Intel Itanium 2*, Blade tarnybinių stočių ir superkompiuterių laboratoriją Baltijos šalyse.

BGM yra dviejų pasaulinių organizacijų *Intel Enterprise Server Acceleration Alliance (ESAA)* ir *TSANet (Technical Support Alliance Network)* narys.

Daugiau informacijos apie BGM rasite mūsų svetainėje: www.bgm.lt

Tačiau BGM bendrovė juk nėra tik „Intel“ korporacijos sprendimų pateikėja Lietuvoje?

Kaip *Intel Premier* sprendimų pateikėja (*Intel Premier Provider*) BGM taiko *Intel* naujausias technologijas savo 32/64 bitų architektūros tarnybinėse stotyse. Tačiau vis svarbesnę vietą užima originalūs sprendimai sujungiant mūsų tarnybinės stotis į telkinius ir toliau juos pritaikant moksliniams skaičiavimams.

Dar 2003 m. su Vilniaus ir Vilniaus Gedimino technikos universitetais pradėtas darbas nenuėjo veltui. Šiais metais imtas vykdyti LitGRID projektas. Jį finansavo Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas. Tiesa, pinigai nedideli – 100 tūkst. litų, bet tai leis paspartinti pradėtus darbus. Projekto iniciatorius – Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas kartu su Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto prodekanu dr. Algimantu Juozapavičiumi, kuris ir yra LitGRID projekto vadovas.

Jau dabar programoje LitGRID dalyvauja 10 partnerių. Tai didžiausi Lietuvos universitetai. Be minėto Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto, taip pat dalyvauja šie universitetai: Kauno technologijos, Vytauto Didžiojo, Vilniaus Gedimino technikos, Vilniaus pedagoginis, taip pat mokslo institutai: Teorinės fizikos ir astronomijos, Biotechnologijos, Kauno medicinos uni-

Plečiant skaičiavimų erdvę

Kalbamės su UAB BGM direktoriumi ARŪNU BIRMONTU

BGM darbuotojai: Saulius Lapienis, Arūnas Birmontas, Andrius Cimbalaitis ir Nerijus Klimavičius prie naujausios kartos pirmosios surinktos ir Lietuvoje patikrintos tarnybinės stoties „Elitas SR1010“ su dvibranduoliniais „Intel Xeon MP“ procesoriais

versiteto Psichologijos ir reabilitacijos, Matematikos ir informatikos bei vienintelis verslo partneris – BGM.

Tačiau BGM sistemų plėtros projektų vadovas Saulius Lapienis savo šiandieniam pranešime „Infobalt“ parodoje pasakojo ne apie projektą LitGRID, bet apie elektroninę mokslinių skaičiavimų paslaugą NullGRID?

Nuo šių metų pavasario Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakultete (VU MIF) veikia mokslinių skaičiavimų telkinys BGM@VUMIF IA-64, kurio veikimas pagrįstas naujausiomis *Intel* technologijomis. Tai bendras bendrovės BGM ir VU MIF projektas. Šiame telkinyje nuolat skaičiuojami kvantinės chemijos uždaviniai, modeliuojamos naujų medžiagų savybės, derinamos programos lygiagrečiams skaičiavimams. Taip pat jame eksperimentuojama diegiant lygiagrečiųjų ir paskirstytųjų skaičiavimų tinklą. Siekiant Lietuvos mokslininkams suteikti kuo daugiau patogumų tenkinant jų skaičiavimo poreikius, buvo sukurta elektroninė mokslinių skaičiavimų paslauga – NullGRID. Tam dalyje minėtų mokslo įstaigų buvo įdiegta bei suderinta speciali progra-

minė įranga (angl. *middleware*) sujungianti telkinius, įdiegta ir patikrinta mokslinių skaičiavimų progra-

minė paslauga. Kuriant šią paslaugą buvo panaudoti atvirojo kodo pakeitai *ARC*, *Globus*, sukurta bendra

Bendras BGM ir VU MIF projektas „Elektroninė mokslinių skaičiavimų paslauga – NullGRID“ buvo pripažintas „Infobalt“ geriausio lietuviško ITTE produkto konkurso nugalėtoju Elektroninės paslaugos kategorijoje

minė įranga, sukurta virtuali organizacija bei NullGRID paslaugų tinklapis (žr. <http://grid.bgm.lt>). Telkinys BGM@VUMIF IA-64 yra įjungtas į jau veikiančius Estijos EestiGRID bei Šiaurės šalių NorduGRID tinklus.

Nuo šiol mokslininkai galės paleisti savo uždavinius skaičiavimams ne viename telkinyje. Uždavinių skaičiavimas vyks ten, kur bus atrandama laisvų išteklių. Beje, apie kai kurių uždavinių skaičiavimo eigą skaičiuotojams bus išsiunčiami elektroniniai pranešimai. Kai kuriuos tarpinius rezultatus, grafinę medžiagą bus galima parsisiųsti į mobiliųjį telefoną arba delninį kompiuterį. Tuo pasirūpins mokslinių skaičiavimų elektro-

vartotojų (skaičiuotojų) autorizavimo bei sertifikavimo sistema. Dabar realiu laiku pateikiama mokslinių skaičiavimų eigos, apkrovimo ir išteklių apskaita lygiagrečiųjų ir paskirstytųjų skaičiavimų tinklo kompiuterių telkiniuose. Šia sistema gali naudotis Lietuvos mokslininkai, taip pat Baltijos ir Skandinavijos šalių mokslininkai, turintys reikiamus sertifikatus. Ši paslauga yra viena pirmųjų, kuri atitinka Europos Sąjungos programos *eTen* tikslus. Joje be kitų elektroninių paslaugų numatyta plėtoti ir *eMokslo* paslaugas.

Džiaugiuosi, kad šis mokslo ir verslo bendradarbiavimo rezultatas, bendras BGM ir VU MIF projektas Elektroninė mokslinių skaičiavimų paslauga – NullGRID buvo pripažintas *Infobalt* geriausio lietuviško ITTE (informacinių technologijų, telekomunikacijų ir elektronikos) produkto konkurso nugalėtoju Elektroninės paslaugos kategorijoje.

Ar Lietuvoje jau esama supratimo, kad būtina vienytis kuriant lygiagrečių ir paskirstytųjų skaičiavimų tinklus?

Supratimo esama, antraip nebūtų pradėtas ir LitGRID projektas. O tai, kad mūsų bendrovės BGM stendas *Infobalt* parodoje yra greta Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto stendo, taip pat rodo, kad mes kartu demonstruojame savo galimybes ir pasiūlymus.

Gal todėl kartu ir susigrūpavote, kad Matematikos ir informatikos fakultetas turi gražius stendus, o BGM – solidžią aparatūrą? Žinoma, šmaikštaju.

Parodoje svarbu savo produktus tinkamai pateikti. Lankytoji turi būti aiškiai ir prieinamai pristatomi sudėtingiausi ITT (Informacinių technologijų ir telekomunikacijų) sprendimai. Mūsų organizacijos viena kita papildoma: Matematikos ir informatikos fakultetas pristato LitGRID projektą, o BGM demonstruoja vieną iš šio projekto paslaugų NullGRID. Be to, mūsų stende pristatome naujausios kartos pirmąją surinktą ir Lietuvoje patikrintą tarnybinę stotį *Elitas SR1010* su dvibranduoliniais *Intel Xeon MP* procesoriais. Naujieji procesoriai leidžia iki 50 proc. padidinti daugia-procesorinių *Intel* tarnybinių stočių greitaveiką, pasižymi puikiu kainos ir našumo santykiu. Pažymėtina, kad tai, ką mes rodėme parodoje spalio 27–29 d., *Intel* korporacija oficialiai anonsavo tik po poros dienų – lapkričio pirmąją.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

BGM direktorius Arūnas Birmontas pristato BGM kaip LitGRID projekto verslo partnerę

LIETUVOS SODININKYSTĖS IR DARŽININKYSTĖS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į Biomedicinos mokslų srities agronomijos krypties (06 B), augalininkystės, sodininkystės, augalų apsaugos ir fitopatologijos šakos (B 390) dieninę **doktorantūrą**.

Stojantieji į doktorantūrą Instituto mokslinei sekretorei turi pateikti:

- prašymą Instituto direktoriaus vardu;
- gyvenimo aprašymą;
- kvalifikacinius magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedų kopijas (originalus turėti);
- dviejų mokslininkų rekomendacijas;
- paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas, jei darbų nėra – doktorantūros srities mokslinį referatą;
- paso paskutinio lapo arba asmens tapatybės kortelės kopiją;
- 1 nuotrauką (3x4).

Dokumentai priimami ir informacija teikiama iki š. m. gruodžio 16 d. adresu: Kauno g. 30, 54333 Babtai, Kauno r. (II a. Mokslinė sekretorė V. Bulovienė). Tel. (8 ~ 37) 555 220, interneto svetainė: www.lsi.lt.

Direktorius

Pradžia Nr. 18

Tęseme pokalbį su profesoriu dr. Manfredu Kleinu (Manfred Klein), kuris daug metų dėstė Bylefeldo (Bielefeld) universitete (Fachhochschule), dabar gyvena Austrijoje, bet daug jėgų ir laiko skiria Lietuvos etnologijos tyrinėjimams.

Prisimename Norbertą Vėlių

Prisiminkime Norbertą Vėlių, kurio Lietuvos mokslas pernelyg anksti neteko.

N. Vėlius buvo mitologas ir tai ne visai ta tyrinėjimų sritis, kaip mano ar kolegės Gerardo Bauerio. Su N. Vėliumi bendravome kaip su labai įdomia asmenybe. Jis mums daug pasakojo apie Lietuvos mitologijos dalykus. N. Vėlius nepaprastai daug žinojo, buvo tikra vaikščiojanti enciklopedija. Jis labai tiksliai nurodydavo, kur ir kokiuose archyvuose reikia ieškoti mums rūpimų šaltinių.

Labai vertinau bendravimą su N. Vėliumi, nes savo tematikos darbuose naudojomės lietuvių tautosakos šaltiniais – padavimais, sakmėmis, priežodžiais. Šioje žodinėje kūryboje žmonės daugiausia kalba apie vertybes, kurios jiems svarbiausios. Priežodžiai, sakmės – tai koncentruota tautos išmintis. Toje sakinėje kūryboje matome, kaip reikia elgtis, kokį sprendimą rinktis. Jei nesilaikoma įprastų taisyklių, štai ir padariniai. Štai kodėl su N. Vėliumi tekdavo labai daug tartis. Sakyčiau, tapome gerais bičiuliais. Bendraudavome tiek Norberto namuose, tiek Lietuvių literatūros ir tautosakos institute; ten sėdėdavome prie gretimų darbo stalų.

Ar lengvai N. Vėlius į savo interesus pasaulį išleisdavo naujus žmones?

Su juo pirmą kartą susitikome 1979 m. Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejuje. Tuo metu ieškojau medžiagos lietuvių literatūroje, todėl atvykau į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą (tuo metu jis vadintas

Kuo pasauliui gali būti įdomus lietuviškasis paveldas (2)

Mažosios Lietuvos paveldui skirtos konferencijos dalyviai Klaipėdos senamiestyje: Domas Kaunas, Algirdas Matulevičius, Manfredas Kleinas, Vacys Bagdonavičius, Arturas Hermanas, Vytautas Kaltenis ir Iveta Jakimavičiūtė

kitaip) ir susitikau su N. Vėliumi. Jis mane ir nuvedė pas literatūrologus. Kitą kartą susitikome 1982 m., kai antrą kartą atvažiavau į Lietuvą. Tada ir susidraugavome.

Prisimenu N. Vėlių kaip labai simpatinga, šiltą žmogų. Jei pradėdavo kalbą apie senovės lietuvių kosmologiją arba mitologiją, galėdavo pasakoti labai ilgai. Man būdavo labai įdomu ir pravartu darbams – galėjau pajusti, kaip lietuviai mąstė, apie ką galvojo.

Lietuvos etnologai nuo pasaulio neatsilieka

Ką sunkiausiai sekėsi tyrinėti?

Labai stigo žinių apie katalikų bažnyčios vaidmenį kaime. Tokios medžiagos lietuvių literatūroje, todėl atvykau į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą (tuo metu jis vadintas

O kunigai?

Pas kunigus patekti buvo galima tik Vilniuje, o man rūpėjo Lietuvos kaimas. Iš Vilniaus niekur negalėdavau išvažiuoti – tik vieną kartą legaliai galėjau nuvykti į Druskininkus ir Kauną. Bet esame važinę ir nelegaliai. Kartą mūsų automobilį sustabdė milicija. Draugas milicininkui ir sako: *Automobilyje turime užsienietį. Milicininkas apsižvalgė ir sako: Prašom, važiuokit, važiuokit...* Jis nenorėjo turėti rūpesčių dėl mūsų.

Ar paskui Jus nevaikščiodavo „uodegos“?

Buvo tokių atvejų, bet nedaug. Universitete ateidavome pas mus kuravusį prorektorį, paprašydavome, ko reikia moksliniam darbui ir viską gaudavome. Reikalingos medžiagos mums atveždavo iš Šiaulių, taip pat iš specialiųjų fondų. Bet laisvai keliauti negalėjome.

Kai bendraudavome su vietiniais žmonėmis, jie pirmiausia klausdavo: *Iš kur Jūs? – Iš Vokietijos. – Iš kurios Vokietijos?* Aišku, atsakydavome, kad iš Federacinės. Žmonėms būdavo įdomu bendrauti su atvykėliais iš Vakarų, gauti informacijos. Ypač jos stigo Lietuvos menininkams. Visi norėdavo gauti VFR žurnalų apie Vakarų meną. Atvežti būdavo nesunku, nors prie Sovietų Sąjungos sienos mus ir tikrindavo. Iš kolegės Gerardo Bauerio vieną kartą atėmė *Spiegel* žurnalą, nes jame buvo Leonido Brežnevo karikatūra.

Ar tuo metu Lietuvos intelektualai jums atrodė labai atriboti nuo Vakarų mokslo ir kultūros?

Lietuva buvo uždara, todėl kartais lietuvių humanitarų mokslo darbų metodika mums atrodydavo senstelėjusi. Net ir N. Vėliaus mitologija kartais mums atrodydavo keistoka, nes aiškiai stigo Vakarų šaltinių.

Dabar mokslo ir mokslininkų situacija labai pasikeitusi. Pasiekia visa reikiama informacija ir iš Europos šalių, ir iš JAV. Nežinau, kaip technologijų ir kai kurių kitų mokslų baruose, bet mano tyrinėjimų srities mokslininkai lietuviai tikrai nebeat-silieka nuo pasaulio.

Jausmus tiksliai galima reikšti tik gimtąja kalba

Skelbiama daug knygų ir straipsnių, tačiau iškyla problema: kaip spausdinti, kad knygas ir straipsnius

skaitytų ir kitose šalyse. Vokietijoje gal prieš tris mėnesius susibūrė medicinos ir gamtos mokslų atstovai diskutavo, ar jiems reikėtų savo straipsnius spausdinti anglų kalba. Argumentas man pasirodė įtikinamas. Tyrinėtojų pastebėta, kad išreikšti ir tiksliai perteikti savo jausmus žmogus gali tik savo gimtąja kalba.

Vadinasi, humanitarams pati kalba yra gyvas kraujas, gyvybės šaltinis – to nepasakytumėme apie tikslųjų ir technologijos mokslų atstovus?

Taip, nes humanitaras, rašydamas ne savo gimtąja, o anglų kalba, jau rizikuoja. Todėl savo darbus šios srities mokslininkams geriausia rašyti gimtąja kalba. Taip buvo nuspręsta minėtame medicinų ir gamtos mokslų atstovų susitikime.

Tai kaip tada bendrauti, skleisti savo mintis pasaulyje?

Tai jau skaitytojų rūpestis – jie turėtų būti suinteresuoti skaityti vokiečių ar lietuvių kalbomis, jeigu jiems tas straipsnis rūpi.

Tačiau jei tavo straipsnių niekas neskaito, tai tu moksle nulis.

Lietuvoje jau daug kas rašo angliškai, verčia savo darbus į kitas kalbas. Tai kompromisas ir, deja, labai negeras. Ši problema aktuali ir Vokietijos istorikams. Jie nori tyrinėti Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės problematiką, įstengia paskaityti lenkų kalba, bet visai nemoka lietuvių kalbos. Tik vienas Vokietijos istorikas – Joachimas Tauberis laisvai skaito lietuviškai. Kiti temoka rusų, lenkų kalbas, bet juk to maža norint tyrinėti Lietuvos istorijos problematiką.

Mažosios Lietuvos paveldu susirūpinę „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ II tomo vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas leidybai Vytautas Kaltenis, istorikas Manfredas Kleinas ir kraštovaizdžio architektai Martynas ir Marija Purvinai

Vokietijos universitetuose turime baltistų, bet tik Greifsvaldo universitete veikia Baltistikos katedra (vadovauja Johanas Rangė). Baltistams trūksta vietų, nors jų ir nėra daug.

Ar Vokietijos istorikus domina Lietuvos istorija

Galime manyti, kad Vokietijos istoriografijai Lietuvos istorija nebuvo aktuali?

Vokiečiams artimesnės Estija ir Latvija, nes tai buvusios Livonijos žemės, ten buvo įsitvirtinusi vokiečių kalba, iš dalies jos įeina į vokiečių istoriją. Moksliniai ryšiai su Lietuva nutrūko todėl, kad nebeliko Albertinos – senojo Karaliaučiaus universiteto. Karaliaučiuje labai daug kas domėjosi Lietuvos istorija ir apskritai lituanistika. Nelikus Albertinos, išnyko ir dėmesys Lietuvai.

Atrodo, kad po Antrojo pasaulinio karo lietuvių ir vokiečių tyrinėtojų terūpėjo viena tema: ar Mažoji Lietuva buvo lietuviškas, ar vokiškas kraštas.

Kaip Jūs siūlytumėte tyrinėti Mažosios Lietuvos mokslo problematiką?

Vokiečių istorija Rytprūsijoje baigėsi 1945 metais. Vokiečių tautybės gyventojų ten beveik neliko, o pasirašius sutartis su Rusija, tos žemės jau nebe-priklauso Vokietijai. Istorikai vertinant, ten buvo lietuvių ir vokiečių žemė. Žmonės ilgus šimtmečius ten kalbėjo lietuvių ir vokiečių kalbomis.

Tačiau lietuviai buvo spaudžiami, o nuo Bismarko laikų vis sparčiau nutautinami.

Bismarko laikais visoje Europoje galvą kėlė nacionalizmas. Vis dėlto Vokietijos valstybė tuo metu jei ir spaudė lietuvius, tai palyginti švelniai ir tik per švietimo sistemą. Mokyklose buvo draudžiama kalbėti lietuviškai, bet toks Vokietijos spaudimas skatino pačius lietuvininkus reikalauti daugiau teisių lietuvių kalbai. Brendo jų tautinė savimone, vis smarkiau reikėsi lietuviškasis tautinis susipratimas. Vertinant Vokietijos politikos požiūriu, visa tai kėlė tam tikrą pavojų Reichui. Lietuvininkų tautinė sąmonė ėmė ryškiau reikštis tik kaizeriniam reichui stiprinant spaudimą tautinėms mažumoms (ypač lenkų mažumai). Lietuvininkai taip pat buvo tos politikos auka.

„Viena tauta, viena valstybė, vienas valdovas“ – argi ne tokia buvo Vokietijos ideologija? Vadinasi, kitų tautų žmonės turėjo tapti vieningos vokiečių tautos dalimi?

Teisybė, ir taip buvo ne vien Vokietijoje, bet ir Habsburgų valdomoje Austrijos-Vengrijos imperijoje, taip pat Rusijoje. Dėl to čekai, vengrai, lenkai, vėliau ir kitos tautos norėjo gyventi pagal tą patį principą: viena tauta – viena valstybė. Lietuva nebuvo išimtis – ta pati banga plito per visą Europą.

Griūvančioje Plaškių bažnyčioje (Pagėgių savivaldybė)

Rūpi lietuvininkų tapatumas

Jūs nagrinėjate ir Mažosios Lietuvos problematiką. Kas Jus čia labiausiai domina?

Lietuvininkų tapatumas. Kaip keičiasi žmogaus tautinis tapatumas tokiomis sąlygomis, kokios tuo metu buvo Mažojoje Lietuvoje. Nėra labai paprasta keliais žodžiais nusakyti, kaip kito jų identitetas. Norėdami pagerinti savo gyvenimo sąlygas, studijuoti universitete, daryti karjerą, būtinai turėjo mokėti vokiečių kalbą. Juk aišku, kad lietuvių kalba lietuvininkams Vokietijoje negalėjo atidaryti visų durų. Taigi reikėjo mokytis vokiečių kalbos. Mokant dvi kalbas jau buvo galima rinktis, kuri kur geriau dera. Lietuvių kalba labiau tiko šeimoje, bendraujant su draugais, artimaisiais, bet vokiečių kalba buvo būtina bendraujant su valstybės įstaigų tarnautojais, prekiaujant turguje ir panašiai. Taip pamažu per kalbą galėjo pradėti kisti žmonių tapatumas. Ypač kai Mažosios Lietuvos mokyklose nustota vartoti lietuvių kalbą. Rytų Prūsijoje mokykla buvo labai svarbi švietimo institucija.

Būdamas Prūsijos Karalystės gyventoju ir norėdamas turėti jos tikrą pilietybę, žmogus turėjo mokėti vokiečių kalbą. Tačiau tai nereikia, kad dingto to krašto lietuviškoji kultūra. Net ir išnykus kalbai, kultūra nesibaigia. Vienas vokiečių kunigas, studijavęs Karaliaučiuje lietuvių kalbą, sakydavęs lietuviškus pamokslus, bažnyčios knygoje užrašė, kaip viena moteris ėjo konfirmacijos. Jos vardas buvo *Ieva*. Jai mirus ant paminklo jau buvo užrašyta *Eva*. Išliko tos moters laiškas. Ji mėgino rašyti lietuviškai, tačiau nebemokėjo: net savo vardą rašė vokiškai – *Eva*, bet kai kur yra parašyta ir *Ieva*. Laiške painiojami lietuviški ir vokiški žodžiai. Rašyta maždaug 1920-aisiais, jau po Pirmojo pasaulinio karo. Šis pavyzdys rodo tirpstantį lietuvių tapatumą.

Kalba ir tautinis tapatumas

Ar kalba ir yra pagrindinis tautos identiteto praradimo rodiklis?

Mums gali taip atrodyti, bet nebūtinai yra taip. Gyvenu Pietų Austrijoje, ir galiu pasakyti, kad po Antrojo pasaulinio karo austrai pasižymi tvirtu tautiniu austrišku tapatumu: *mes austrai, o jūs vokiečiai*. Taip sakoma Austrijoje, taigi sąvoka vokiečiai, čia vartojama nelabai palankiai. Jei Austrijoje pasisakysi esąs vokiečiai, išgirsi austrus šnabzdant: *Beute Germane*, suprask, esi austrų karo grobis, trofėjus.

Kodėl austrai taip nenori būti vokiečiais?

Manau, tai stiprios Austrijos ekonomikos, daug sparčiau augančios už Vokietijos ekonomiką, įtaka. Po karo austrų tautinė savimonė buvo ne kažin kokia, bet labai smarkiai pasikeitė. Dabar būti austru – garbinga, prestižiška. O juk kalba beveik ta pati – vokiečių. Tapatumas priklauso nuo krašto ekonomikos ir socialinių veiksnių, o ne nuo kalbos.

Diskutuojant su lietuviais apie Mažąją Lietuvą bene sudėtingiausias klausimas, dėl kurio dažniausiai nesutariame, yra toks: ar turime teisę drausti žmogui keisti savo tautinį tapatumą? Lietuviams atrodo praradimas, jei žmogus nutauto, susitapatino su kita tauta. Bet kas mums davė teisę reguliuoti jo gyvenimą? Jei žmogui geriau būti vokiečiu, o ne lietuviu, tai kodėl jį reikia smerkti?

Vertinate didelės tautos atstovo, gal ir Europos Sąjungos principų požiūriu.

Laiptai į Nemuno slėnį nuo Rambyno kalno apžvalgos aikštelės

Sutinku ir visiškai suprantu lietuvius. Mažai tautai reikia laikytis susitelkus, nes skausminga kiekviena netektis. Todėl ir Amerikos lietuviai tebeturi tiek daug ryšių su Lietuva. Tai tapatumo išsaugojimo rūpestis. Kai vokiečiai iš Vokietijos išvažiuoja į Kanadą ar JAV, tai parašo porą laiškų ir tuo baigiasi jo ryšiai su tėvyne. Jis labai greitai taps amerikiečiu ar kandaiečiu, jam Vokietijos neberekės. Jei tai būtų žymus mokslininkas, tada kitas reikalas – jį gal ir prašytų grįžti.

Kodėl danų nebaugina tautiečių emigracija

Vokietijos požiūris galima suprasti: teritorija ribota, o žmonių daug. Juk dėl tos „gyvybinės erdvės“ poreikio Europoje kilo du pasauliniai karai. Vokiečių emigracija – tai vožtuvas, kuris „nuleidžia garą“, padeda spręsti demografines Vokietijos problemas. Taip pat elgiamasi Kinijoje – gyventojai skatinami išvykti iš šalies, ypač jei vyksta per Amūrą į Sibirą.

Žodžiu, vokiečiai labai paprastai keičia savo tapatumą, o lietuviui tai būtų skaudulys. Prieš dvejus metus Marburge vyko diskusija. Buvo atvykęs Lietuvos užsienio reikalų ministro pavaduotojas Justas Paleckis, taip pat ir prof. Vytautas Landsbergis. Diskutavome apie tą patį tapatumo praradimo fenomeną. Lietuviai aiškino, kad kyla rūpesčių: kitataučių daugėja, o lietuviai emigruoja. Vokiečiai tų rūpesčių nesuprato. Jie nemato problemos: jei žmonės atvažiuoja į šalį ir nori gyventi – tegul gyvena. Jei lietuviai nori emigruoti – tai jų valia.

Bet tai tiesus kelias į šalies kolonizavimą taikiu būdu.

Vokiečiams tokius dalykus sunku suprasti.

O Jūs suprantate?

Man suprasti nesunku (juokiasi). Bet daug kas Europoje pasakytų, kad lietuvių pozicija šiais klausimais keista.

Neuropietiška pozicija?

Įdomus klausimas. Manau, pa-

našiai mąsto latviai ir estai, tačiau danai – ne. Nors jų taip pat nėra daug. Neatsimenu, kad Danijoje būtų kilusi panaši diskusija. Studijavau Kopenhagoje, bet nei tada, nei dabar ši tauta dėl emigracijos ar imigracijos nesibaimino.

Danijoje kitoks darbo užmokestis ir kitoks gyvenimo lygis, tvirtos socialinės garantijos, stipri, konkurentiška ekonomika. Mums to dar reikia siekti, mes vis dar gyvename pavojaus zonoje.

Suprantu, viskas priklauso nuo ekonomikos, socialinio statuso. Ne-reikėtų mąstyti idealistiškai. Tačiau kai girdime sakant: *reikia mylėti savo kraštą, būti patriotu*, tai ar ne idealizmas? Be materialių pamatų tokie bylojimai tebus tuščias balsas tyruose. Kaip žmogui mylėti tėvyne, jei ta tėvyne negali jo išmaitinti? Tada žmogus eis kitur ieškoti laimės.

Mažojoje Lietuvoje buvo labai daug įvairių veiksmų. Klaipėdoje apie tai diskutavome su istoriku Alvydu Nikžentaičiu. Prisiminėme, kad kone visi Mažosios Lietuvos lietuvininkai tarnaudavo Prūsijos armijoje. Visi jaunuoliai turėdavo bent šiek tiek mokėti vokiečių kalbą. Prūsijos armija jau Frydricho (lietuvininkai vadino Pričkumi) laikais buvo tarptautinė armija. Joje buvo švedų, turkų, lenkų ir lietuvių, vengrų. Visiems reikėdavo susikalbėti vokiškai. Pamatęs, kaip Berlyne ir kituose miestuose gyvena vokiečiai, po kariuomenės žmogus grįždavo į tėvyne, į Mažąją Lietuvą, aišku, jau mokėdamas vokiškai. O savam kaimely išvysdavo baisų atsilikimą.

Atsiradus geležinkeliams, geriau funkcionuojant paštui, bendraujant, Prūsijos kultūra labai suklestėjo. Pradėti leisti laikraščiai įvairiomis kalbomis, taip pat ir lietuviškai. Tačiau žmonės norėdami sužinoti daugiau, turėdavo skaityti vokiškai.

Visi šie veiksniai paveikė tautinį tapatumą – lėmė jo kitimą. Tai labai sudėtingi procesai.

Gediminas Zemlickas

VILNIAUS UNIVERSITETO
ONKOLOGIJOS INSTITUTAS

skelbia konkursą Eksperimentinės onkologijos laboratorijoje užimti: mokslo darbuotojo pareigybę.

Konkurso reikalavimai

1. Asmenys, pretenduojantys dalyvauti konkurse, turi pateikti šiuos dokumentus:

- 1.1 prašymą dalyvauti konkurse;
- 1.2 asmens tapatybę ir amžių įrodantį dokumentą bei jo kopiją;
- 1.3 išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją rodančių dokumentus (aukštojo mokslo diplomo, mokslinio laipsnio diplomo, licencijų, sertifikatų) ir jų kopijas;
- 1.4 valstybinio socialinio draudimo pažymėjimą ir jo kopiją (jei turi);
- 1.5 šaukiamojo amžiaus asmenys – karo prievolinko statusą liudijantį dokumentą; kario arba šauktinio liudijimą;
- 1.6 asmeninių privalumų sąrašą, kuriame pretendentas laisva forma nurodo savo mokslinę ir praktinę veiklą, savo įgūdžius ir dalykines savybes (pvz., mokėjimas naudotis kompiuteriu, užsienio kalbų mokėjimas, atitinkamos srities kvalifikacijos kėlimas ir pan.);
- 1.7 sąrašą mokslinių straipsnių, paskelbtų recenzuojamuose leidiniuose, įtrauktuose į Mokslinės informacijos instituto duomenų bazes ir Mokslo ir studijų departamento prie Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintą sąrašą, sudarytą atsižvelgiant į Lietuvos mokslo tarybos rekomendacijas, arba tarptautinių mokslo organizacijų leidiniuose;
- 1.8 rekomendaciją-charakteristiką.

2. Amžius – ne daugiau kaip 65 metai.

3. Darbo stažas – ne mažiau kaip 5 metai, išskyrus jaunesnįjį mokslo darbuotoją.

Prašymus ir nurodytus dokumentus pateikti per vieną mėnesį po paskelbimo spaudoje dienos moksliniam sekretoriui adresu: Santariškių g. 1, LT-08660 Vilnius, telefonas (8 ~ 5) 278 6781.

Direktorius

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS

skelbia konkursą užimti šias pareigas

Informacinių technologijų katedroje – 1 docento.
Matematinės analizės ir geometrijos katedroje – 0,25 asistento etato.
Matematikos ir informatikos didaktikos katedroje – 1 docento.

Bendrosios geografijos katedroje – 1 asistento.
Chemijos katedroje – 0,5 profesoriaus etato, 1 lektoriaus.
Technologinio ugdymo katedroje – 0,5 docento etato.
Botanikos katedroje – 1,75 asistento etato.
Zoologijos katedroje – 0,25 docento etato, 1 lektoriaus.

Edukologijos katedroje – 0,5 asistento etato.
Vaikystės studijų katedroje – 0,5 docento etato, 1 lektoriaus.
Psichologijos didaktikos katedroje – 1 profesoriaus, 0,5 docento etato, 1 asistento.
Psichologijos katedroje – 1,25 asistento etato.

Sporto metodikos katedroje – 0,5 docento etato.
Sveikatos ugdymo katedroje – 0,5 lektoriaus etato.
Kūno kultūros teorijos katedroje – 0,25 docento etato.

Katalikų tikybos katedroje – 1 lektoriaus.

Anglų filologijos katedroje – 1 asistento.
Anglų kalbos didaktikos katedroje – 1 asistento.

Meninio ugdymo katedroje – 0,5 lektoriaus etato, 2 asistentų.
Muzikos katedroje – 1,25 asistento etato.
Technologijos ir dailės pagrindų katedroje -1 lektoriaus.

Socialinės pedagogikos katedroje – 0,3 profesoriaus etato, 1,5 asistento etato.

Lietuvių kalbotyros katedroje – 1 docento.
Lietuvių kalbos didaktikos katedroje – 1 docento.

Rusų literatūros katedroje – 1 docento.
Lenkų filologijos katedroje – 1 docento.

Prašymai ir dokumentai priimami 10 dienų nuo paskelbimo dienos Personalo skyriuje, 101 kab., Studentų g.39, Vilnius, tel. (8 ~ 5) 279 0089.

Su konkurso nuostatais galima susipažinti Universiteto interneto puslapyje adresu www.vpu.lt.

Rektorius

Iš praeities melsvųjų tolių (3)

Pradžia Nr. 18

Tęsiame pasakojimą apie Marijampolės Petro Kriaučiūno bibliotekos projektą *Sugrįžimai*, skirtą Andriaus Botyriaus 160-osioms gimimo metinėms ir jo ryšiams su kalbininkais Filipu Fortunatovu ir Vsevolodu Mileriu. 1871 m. iš Maskvos universiteto į Triobiškių kaimą Liudvinavo valsčiuje atvykę jaunieji kalbininkai apsistojo savo bičiulio A. Botyriaus tėvų sodyboje ir čia užrašinėjo lietuvių liaudies dainas, tautosaką bei kitą kalbinę medžiagą.

Projekto renginiai vyko kaip dalis programos *Europos paveldo dienos 2005*.

Kur viskas prasidėjo

Olegas Poliakovas mums yra jungiamoji grandis tarp suvalkiečių ir akademinio kalbotyros mokslo, vadinasi, fortunatoviškosios tradicijos, kurioje tokią svarbią vietą užima ir lietuvių kalbos tyrinėjimai.

Fortunatoviškąją tradiciją ligi mūsų dienų išlaikė daug puikių kalbininkų, kuriuos būtina prisiminti. Akademikas F. Fortunatovas 1902 m. persikėlė į Peterburgą, o jo vadovautos Lyginamosios kalbotyros katedros vedėju Maskvos universitete tapo jo mokinys V. Požezinskis, kuris taip pat išugdė visą būrį pasaulinio garso kalbininkų: Nikolajų Trubeckojų, Romaną Jakobsoną, Michailą Petersoną, Beje, N. Trubeckojus dirbo Vienos universitete (ten dabar yra jo bareljefas ir jam skirta atminimo lenta). R. Jakobsonas dirbo Brno mieste Čekijoje (vėliau Kolumbijos ir Harvardo universitetuose JAV), tapo vienu iš Prahos lingvistinės mokyklos struktūralizmo ir semiotikos pradininku. Iš esmės tai buvo fortunatoviškosios Maskvos lingvistinės mokyklos tąsa.

Įdomu, kad F. Fortunatovą katedroje pakeitęs Viktoras Požezinskis visados savo pasakojimą apie F. Fortunatovą, jo akcentologiją ir Maskvos lingvistinę mokyklą pradėdavo ta pačia kone sakraline tapusia fraze: *O prasidėjo viskas Fortunatovo kelione į Lietuvą...*

Šią frazę yra girdėjęs M. Petersonas. Vėliau jis pats perėmė V. Požezinskio skaitytą kursą, 1955 m. išleido rusišką vadovėlį *Lietuvių kalbos apybraiža* ir taip pat kartodavo: *Viskas prasidėjo*

Šimtmetis Botyrių sodas kiekvieną rudenį nukloja žemę obuoliais

Fortunatovo kelione į Lietuvą. Jau buvome užsiminę, kad M. Petersonas išugdė tokias kalbotyros įžymybes kaip Jurijų Stepanovą, Vladimira Toporovą, Borisą Serebrenikovą, V. Žuravlevą, Olegą Širokovą ir kitus. Kai 1982 m. O. Širokovo indoeuropeistikos kurso paskaitos klausėsi O. Poliakovas, ta pati frazė, tartum bendraminčių slaptazodis ar šaukinys nuskambėjo jau iš šio kalbininko lūpų: *O prasidėjo viskas Fortunatovo kelione į Lietuvą...*

Reikia manyti, kad Lietuvos vardas visų šių kalbininkų lūpose skambėjo labai įtaigiai, tarsi lyginamosios kalbotyros kelių pasirinkusiųjų slaptazodis, magiška formulė. Gal tai Maskvos lingvistinės mokyklos, kurios kūrėjas buvo F. Fortunatovas, savotiškas priežodis? Šių eilučių autorius gali būti liudininkas: O. Poliakovas lūpose tų kalbotyros „dievų“ vardai buvo tariami su ypatinga pagarba, gal net pietizmu. Jų mokslinio gyvenimo nuostatomis aspirantas Olegas visados žavėjosi, per šias asmenybes tikriausiai jautėsi prisiliečias ir prie metro, t. y. paties Filipo Fortunatovo. Jam tai buvo didžio mokslininko ir humanisto užkrečiantis pavyzdys, galimas dalykas, paveikęs ir asmeninį gyvenimą.

Pertvarkų vėjai sodybos nenuputė

Daug kas klausėsi V. Požezinskio, vėliau M. Petersono, o dar vė-

liau O. Širokovo indoeuropeistikos kurso paskaitų, kuriose buvo kalbama ir apie F. Fortunatovo su V. Mileriu kelionę į Lietuvą, bet tik aspirantui O. Poliakovui parūpo tos Botyrių sodybos Triobiškiuose tolesnis likimas. Reikėjo smalsaus žmogaus, kuriam pirmiausia kiltų toks paprastas klausimas: O kur toji sodyba yra, koks jos likimas?

Štai tas susidomėjimas, kirban-

svarbią lietuvių kalbą, jos mokytis turi ne tik iš vadovėlių ir kalbotyros autoritetų, bet vykti į tos gyvosios kalbos erdvę, vadinasi, į Lietuvą. Mat lietuvių kalba pasižymi ypač turtinga tarmine įvairove, ir būtent lietuviškas kaimas, kaimo žmonės tas tarmių ypatybes įsisavina kartu su motinos pienu.

O. Poliakovui pavyko surasti Botyrių sodybą. Net lietuvių kalbos ty-

Ant Botyrių namo sienos 1991 m. buvo pakabinta atminimo lenta

tis ir ramybės neduodantis pažinimo kirminas ir atvedė O. Poliakovą į Lietuvą. Tai atsitiko minėtųjų 1982 m. vasarą – aspirantui Olegui teko vykti į Lietuvą tobulinti savo lietuvių kalbos įgūdžius. Taip jau susiklostė jo kaip mokslininko likimas, kad teko tarsi vykdyti F. Fortunatovo priesaką: norintieji gilintis į lyginamąją kalbotyrą tokia

rinėjimų istorijos žinovas prof. Algirdas Sabaliauskas neslėpė savo nuostabos dėl tokio radinio. Pasirodo, Botyrių sodyba tebestovėjo kaip buvusi, melioracijos vėjus jos nepalietė, nors daug Suvalkijos kaimų išnyko, o žmonės buvo perkelti į kuriamas centrinės kolūkių gyvenvietes. Kaip tas kolūkinės tikrovės viesulas praužė pro Botyrių sodybą, daugiausia būtų galėję pasakyti Kaune gyvenęs Vytautas Botyrius ir *Želsvelės* kolūkio pirmininkas Vincas Marazas, bet abiejų jau nebėra. Šių eilučių autoriui su abiem jais teko šiek tiek bendrauti, žinoma, O. Poliakovo dėka, kuris ir būdamas aspirantu suprato, kaip svarbu viešumas, spaudos dėmesys, norint išsaugoti tokią svarbią paveldo vertybę. Žmonės privalo žinoti, ką turi.

Beje, į jokių kultūros paveldo sąrašus Botyrių sodyba nebuvo įtraukta, bet didieji kolūkinės pertvarkos vėjai jau buvo praužę. Vis dėlto Vytautas Botyrius buvo susirūpinęs tolesniu sodybos ir kaip būsimuoju kultūros paveldo objekto likimu – tai kas, kad ligi tol į paminklinius sąrašus neįtraukta. Pats faktas, kad čia F. Fortunatovas ir V. Mileris užrašinėjo lietuviškas dainas ir tautosaką, rinko Liudvinavo tarmės žodinę medžiagą, tuometiniam sodybos savininkui, Botyrių giminės

tęšėjui, atrodė labai reikšmingas.

Prisimenu tą pakilumą, kurio apriskritai niekada nestigdavo Olegui, kai tik kalba pakrypėdavo apie sodybos reikalus, apie V. Botyrių, tuometinį tos sodybos savininką, ar *Želsvelės* kolūkio pirmininką V. Marazą. Tai vis buvo O. Poliakovo to meto mokslinių, visuomeninių ir asmeninių interesų dalis, jo aplinkos žmonės. Su abiem O. Poliakovas mokėjo rasti kalbą, jo entuziazmu užsikrėsdavo ir kiti su juo bendravę žmonės. Niekam nebekildavo abejonių dėl Botyrių sodybos išskirtinės vertės lietuvių kalbos tyrinėjimui ir mokslo istorijai. O. Poliakovas sugėbėjo į šią sodybą atvežti ir Vilniuje vykusios tarptautinės kalbininkų konferencijos dalyvius. Tai įvyko 1991 m. spalio 5-ąją.

Galima tik įsivaizduoti, kokį džiaugsmą patyrė profesoriai O. Širokovas ir V. Žuravlevas, abu O. Poliakovo mokytojai, kai kartu su kitais kalbininkų konferencijos dalyviais atvyko į Botyrių sodybą ir stebėjo, kaip čia tvirtinama atminimo lenta, skirta įsimintinai F. Fortunatovo 1871 m. kelionei į Lietuvą. *Tu mane pravirkdai*, – prisipažino tada V. Žuravlevas O. Poliakovui. Ant Botyrių sodybos gyvenamojo namo atsirado atminimo lenta su tokiu užrašu:

Šioje sodyboje Andriaus Botyriaus tėviškėje 1871 m. gyveno, tyrė lietuvių kalbą ir rinko tautosaką rusų kalbininkas Lietuvos mokslo draugijos garbės narys Filipas Fortunatovas.

Tose iškilnėse dalyvavo ir žymūs Lietuvos kalbininkai: Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys prof. Zigmantas Zinkevičius, mūsų rašinyje dažnai minimas prof. Algirdas Sabaliauskas, prof. Vincentas Drotvinas ir kiti – tarp jų buvo ir kalbininkų iš Vokietijos.

Koks bus „botyrynės“ likimas

Projekto *Sugrįžimai* iniciatorė dr. Elvyra Kalindrienė trumpai apibūdina, ką mums reiškia gyvenimo audras atlaikiusi ir per sunkiai nusakomą stebuklą išlikusi Botyrių sodyba. Tai unikalus kultūros ir mokslo paveldo objektas, turintis didelę vertę ir kaip lietuvių kalbos tyrinėjimo vieta. Lietuviškos spaudos draudimo metais čia buvo pradėti lietuvių kalbos tyrinėjimo darbai. Veikiausiai dėl F. Fortunatovo įtakos šio krašto tarmė vėliau tapo lietuvių bendrinės kalbos pagrindu. Bent jau Jonui Jablonskiui F. Fortunatovo autoritetas ir įtaka buvo neabejotini. Lietuviškos spaudos draudimo metais šioje sodyboje buvo slapstomi draudžiami lietuviški spaudiniai, o tarp tų spaudinių gabentojų ir slapstytojų buvo ir Botyrių giminės asmenys. Vienas jų – Juozas Botyrius, Andriaus brolis. Sodyboje gyventa ir Matulaičių (Matulevičių) giminės, davusios mūsų kraštui knygnešių ir labai šviesių žmonių. Kas nežino kad ir Vilniaus vyskupo palaimintojo Jurgio Matulaičio, šios pačios giminės bene iškiliausio atstovo, gimusio tais pačiais 1871 m., kai Andriaus Botyrius iš Maskvos į „botyrynę“ Triobiškių kaime parsivežė F. Fortunatovą ir V. Milerį, būsimuosius Peterburgo mokslų akademijos akademikus.

Didelė atsakomybė turėti tokį paveldo objektą. Dabar jau ne vien tik nuo istorijos audrų ir gamtos kaprizų priklausys tolesnis šios sodybos likimas. Priklausys pirmiausia nuo Sūduvos žmonių supratimo, savo pačių vertės suvokimo ir sugebėjimo pasinaudoti šia paties likimo skirta dovana.

Aišku, laukia apsisprendimų

Prof. Olegas Poliakovas su pirmąja savo lietuvių kalbos mokytoja – šeimininke Zuzana Papečkyte iš Baraginės kaimo Botyrių gyvenamojo namo seklyčioje

metas. Pirmiausia reikės prisijaukinti mintį, kad tai unikalus objektas, kad Botyrių tėviškė, kad ir kokia puiki būtų, nėra vien tik seno sodo ir sodą juosiančių medžių prieglobstyje išlikusi Sūduvai būdinga sodyba. Tai jau paminklas ne vien vietinei Liudvinavo apylinkės tarpei, kaip ją pavadino F. Fortunatovas ir V. Mileris, bet ir lietuvių bendrinei kalbai. Pagaliau tai paminklas lietuvių kalbos tyrinėtojams, pasaulinio garso kalbotyros įžymybėms, taip pat ir Sūduvos šviesuoliams, pirmiesiems inteligentams, kurie pradėjo domėtis gimtoje kalboje glūdinčiomis vertybėmis. Tiems mokslo žmonėms, kurie lietuviško rašto draudimo laikais, kai vietinių žmonių kalba buvo išvartata iš viešojo gyvenimo, paminta ir niekinama, daugeliui pačių lietuvių neįdomi ir nereikalinga, nes kur su lietuvių kalba nuvažiuosi, taigi tais sunkiais mūsų Tėvynės laikais jau pradėjo rasti žmonių, kuriems ta kalba atrodė ir tam tikra vertybė. Tuo metu, kai apie būsimąją Lietuvos valstybę tikriausiai nė didžiausias svajoklis neprotingiausiai sapne dar negalėjo svajoti, atsirado keli keistuoliai, kurie ta kalba susidomėjo, ėmė užrašinėti ir tyrinėti žmonių dainuojamas dainas, paprasčiausius tos kalbos žodžius, o tyrinėdami atrado ir visam lyginamosios kalbotyros mokslui svarbių lietuvių kalbos ypatybių.

Patį Botyrių sodybą neįsivaizduojama be čia gyvenusių ir žemę dirbusių žmonių, kurių tvarys ryšis su žeme ir visa gamtine aplinka čia primena daug gyvų laiko ženklų: paties gyvenamojo namo rentimo būdas ir vidaus planas, senas sodas, be kurio neįsivaizduojama ši, kaip ir daugelis kitų senųjų šio krašto sodybų, pagaliau ir tą sodą supantys aukšti medžiai – prieglobstis nuo šiaurvakario vėjo. Ir paukščiui yra kur nutūpti, pavasarį susisukti lizdą, perėti jauniklius. Pagaliau būtinas sodybos atributas – senas šulinys, kur jaučiama kieta jį mūrįsio meistro ranka. Atvykęs nesunkiai pastebės kūdrą ir kitus sodybos aplinkos dalykus. Visa tai yra būtinos ir labai reikšmingos visumos dalys, o suvalkiečiui, kurio dar buvo nespėjęs iš gimtųjų vietų išplėsti melioracijos gūsis ir kuris augo panašioje kaimo aplinkoje, visa tai yra paprasta, miela, šiandien kelia ir savotišką gaudulį. Tai negrįžtamai į praeitį nueinančios sodybos vaizdas, kuris gyvuos tiek, kiek dar bus gyvi panašios sodybose išaugę žmonės. Tik tiek.

Ką žinome apie Andrių Botyrių

Kad geriau susidarytume vaizdą, būtinai turime pažinti ir sodyboje gyvenusių žmonių. Aišku, pirmiausia mus domina Andriaus Botyriaus asmenybė. Ką apie jį žinome?

Ne tiek ir daug. Nėra žinoma net tiksliai jo gimimo data, enciklopedijose rasime tvirtinant, kad tai galėjo būti apie 1845-uosius. Gimė Triobiškių kaime. Ši apytikris žinojimas nesutrukdė 2005 m. sūduviečiams labai gražiai paminėti šio savo kraštiečio 160-ąsias gimimo metines Marijampolėje ir Želsvoje, pasitelkiant programos *Europos paveldo dienos 2005* teikiamas galimybes.

Patį pavardę – Botyrius – aiškiai siejasi su tiurkų kalbų žodžiu *baty*, t. y. karžygis. Veikiausiai kalbininkai F. Fortunatovas ir V. Mileris ra-

Botyrių troboje išliko tik keletas autentiškų rakandų, vienas jų – senovinė skrynija

do ne vieną progą su A. Botyriumi aptarti šios pavardės ir pačios jų giminės ištakas. Prisimenant, kad amžininkai pabrėždavo bent jaunystėje itin karštą A. Botyriaus būdą, nieko nebūtų nuostabaus, jei šio vyro gyslose būtų tekėjusi ir tam tikra dalis totoriško kraujo. Dar mokydamasis Marijampolės apskrities keturklasėje mokykloje, vėliau Suvalkų gimnazijoje, garsėjo kaip sąmoningas lietuvis. Studijuodamas Maskvos universitete bendravo su kitais ten besimokančiais studentais iš Lietuvos, buvo vienas pirmųjų Maskvos lietuvių studentų draugijos narių.

Grįžęs atostogų į gimtinę rinko tautosaką, ją užrašinėjo. Surinko nemažai sakmių, padavimų, senojo tikėjimo apraiškų apie lietuvių dievo Perkūno ir jo priešininko Velnio santykius. Tos žinios, papildytos garsių to meto lietuvių mitologijos tyrinėtojų

išvadomis, buvo apibendrintos jau minėtame A. Botyriaus straipsnyje *Pasakojimas apie lietuvių griaustinį Perkūną*. Išspausdintas ne vien *Maskvos universiteto žiniuose* 1871 m., bet pateko ir į Norberto Vėliaus parengtą *Lietuvių mitologijos* I tomą (išspausdinta 1995 m., antra laida 1997 m.). N. Vėlius pažymi, kad A. Botyriaus straipsnis ligi šiol neprarado savo mokslinės vertės: lietuviškojo Perkūno nebesiekiamą kildinti iš graikų Dzeuso, romėnų Jupiterio ar indų griausmo dievo, bet visų šių dievų panašumas laikomas giminiškų indoeuropiečių tautų, kilusių iš vienos šeimos, vieningo pasaulio suvokimo. N. Vėlius apgailestavo, kad ligi šiol šis A. Botyriaus darbas mitologams buvo menkai žinomas ir juo menkai pasinaudota.

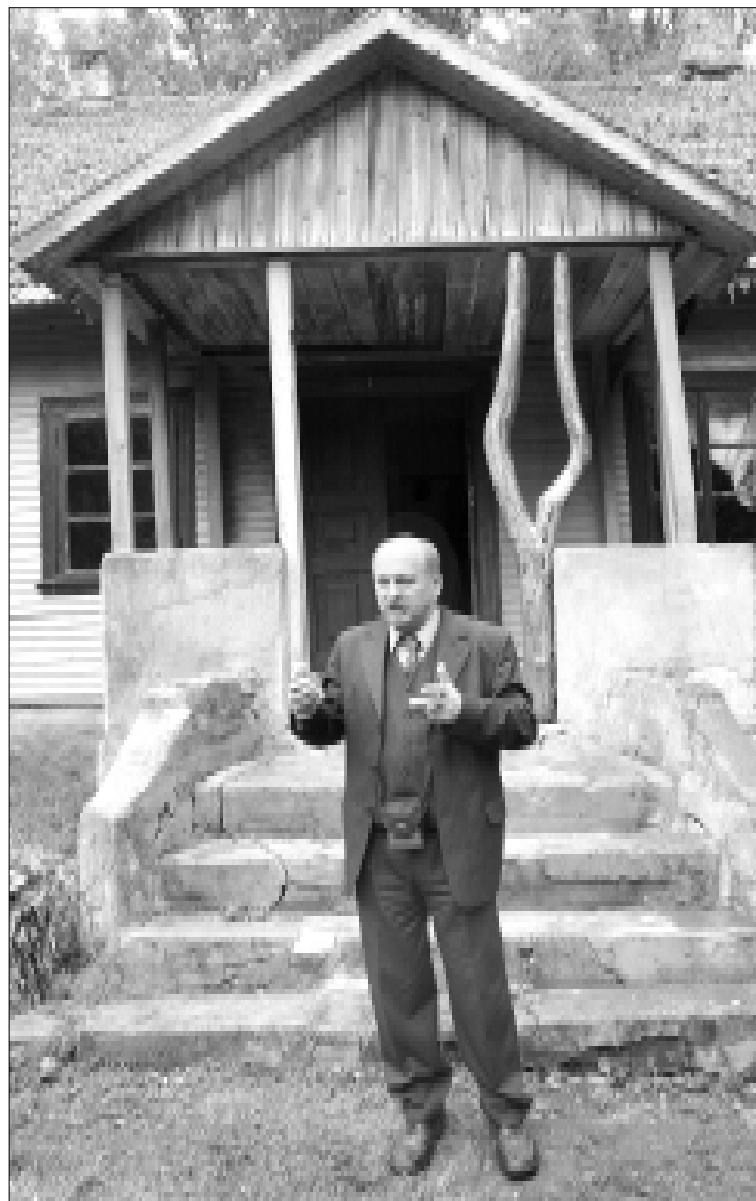
Kaip žinome, retas kuris aukštąjį mokslą svetur įgijęs lietuvis galėjo tikėtis gauti tarnybą Lietuvoje, išimtį sudarė katalikų kunigai ir gydytojai. Negalėjo tikėtis tarnybos Lietuvoje ir A. Botyrius. 1871 m. baigęs Maskvos universitetą 13 metų mokytojo įvairiose Rusijos vietose. Tik 1884 m. jam buvo leista sugrįžti į gimtąją Suvalkiją, nes buvo paskirtas Marijampolės gimnazijos inspektoriumi, taip pat mokė senųjų kalbų. Pažymėjime, kad be gimtosios lietuvių kalbos A. Botyrius dar mokėjo lenkų, rusų, vokiečių, lotynų ir graikų kalbas.

Vis dėlto ne kompetencija ir kvalifikacija lemdavo tokius paskyrimus. Reikia manyti, kad daug didesnę reikšmę turėjo tai, kad A. Botyrius dar gyvendamas Maskvoje buvo vedęs prof. Leontjevo brolio dukterį, stačiatikę merginą. Literatūroje galima rasti tvirtinimų, kad ir pats A. Botyrius buvo priėmęs stačiatikybę. Aklaai pasitikėti nereikėtų. Dėl Andriaus Botyriaus stačiatikybės jo provaikaitis V. Mešlius linkęs abejoti, archyvuose tokių tvirtinimų teigia neradęs. Užtat radęs atsargių užuominų, kad A. Botyriui reikėdavę sakyti, esą jis priėmęs stačiatikybę, ant- raip nebūtų galėjęs tapti Marijampolės gimnazijos inspektoriumi.

Kad ne viskas taip paprasta buvo A. Botyriaus gyvenime, rodo ir toks V. Mešliaus prisimintas faktas. Kai nuo sunkios ligos mirė A. Botyriaus sūnus, prisistatė Marijampolės stačiatikių šventikas, siūlydamas pagal stačiatikių tikėjimą atgiedoti mirusįjį. A. Botyrius griežtai atsisakęs, giedama buvo pagal katalikams įprastą paprotį.

Daina jį siejo su gimtine

Grįžęs į Marijampolę, A. Botyrius noriai bendravo su lietuviams,

Botyrių sodyboje prof. Olegas Poliakovas semiasi įkvėpimo

dažnai lankydavosi gimtuosiuose Triobiškiuose ir kituose kaimuose. Jo lietuviškumas visai nebuvo atvėšęs. Ugdė ir kitų kraštiečių lietuviškumą. Yra žinoma, kad tai jis paskatino savo brolių Juozą rinkti ir užrašinėti tautosaką, platinti draudžiamus lietuviškus spaudinius.

Kalbant apie A. Botyrių, nereikėtų pamiršti ir jo pomėgio dainuoti. Turėjo puikų tenorą, stiprų balsą, dažnai vesdavo dainą. Buvo sakoma, kad jei Triobiškiuose ant kalnelio buvo giedama, tai net Liudvinave būdavo girdėti. Ten spėliodavę: Čia turbūt Andrius Botyrius veda... Be A. Botyriaus nebūdavo apsieinama ir laidotuvėse. Vesdavo savo stipriu balsu laidotuvių giesmes – už kelinto kaimo būdavo girdėti. Daug giesmių mokėjo atmintinai. Per gegužines būdavo mada giedoti prie kryžių. Saulei tekant žmonės giedodavo prie kryžiaus ir tik paskui eidavo dirbti. Be to, žinoma, kad A. Botyrius mokinius palydėdavęs į katalikų bažnyčios pamaldas.

Nieko nuostabaus, kad A. Botyriaus lietuviškos nuostatos ir visa laikysena nelabai derinosi su jo užimamomis pareigomis, bent jau taip atrodė Marijampolės gimnazijos direktoriui Serno-Solovjevičiui,

kuris lietuviams buvo sugadinęs nemažai kraujo. Greitai tarp inspektoriaus ir direktoriaus prasidėjo trintis, kuri baigėsi įtakingesniojo pergale: 1885 m. A. Botyrius iš Marijampolės buvo iškeltas į Kališo gimnaziją mokytoju, nuo 1886 m. tapo inspektoriumi. Vėliau perkeltas į Suvalkų mergaičių gimnaziją inspektoriumi.

Iš ten gimtieji Triobiškiai A. Botyriui dar buvo pasiekiami. Be to, Lomžoje tuo metu gyveno Pranas Mašiotas. Su juo bei kitais lietuviškos spaudos darbuotojais A. Botyrius palaikė ryšius. Kai buvo iškeltas į Kazanę, į gyvenimo pabaigą – ir į Astrachanę, tėviškė tikriausiai negrįžtamai nutolo.

Astrachanėje A. Botyrius ir mirė, manoma, kad apie 1900-uosius metus. Kaip gimimo data, taip ir mirties data nėra tiksliai žinoma. Užtat tėviškėje buvo likę kiti A. Botyriui artimi, gerai jį pažinoję žmonės, per kuriuos ir plito garsas apie šį iškilų giminės žmogų. Jų dėka užmaršties dulkėms tikriausiai nebus lemta nugulti ant šios pavardės.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Konferencijos dalyviai mieliai šoko su folkloro ansamblio „Klevelis“ šokėjais

Dr. Milda Balčiūnienė, knygnešio Juozo Botyriaus provaikaitė, Želsvoje pateikė įdomių duomenų apie Botyrių giminę

Atkelta iš 1 p.

N. Mažeikienė. 2.4 BPD priemonė skirta studijų procesui gerinti, tikslių grupių – studentų ir mokinių edukaciniams poreikiams tenkinti, dėstytojų, mokytojų kvalifikacijai kelti. Iš dviejų Šiaulių universiteto pateiktų projektų vienas – BIBLIONOVA – laimėjo beveik 1,4 mln. litų finansavimą. BIBLIONOVA – tai informacinių gebėjimų ir savarankiško mokymosi įgūdžių ugdymo metodų kūrimo ir išbandymo besimokančiame regione projektas.

2.5 priemonė skirta mokslo darbuotojų kompetencijai kelti. Šiaulių universiteto projektas MOKOM (mokslinė kompetencija), kurio iniciatorius ir svarbiausias rengėjas yra mokslo prorektorius prof. Vaclovas Tričys, skirtas universiteto ir 7 Lietuvos kolegijų regionuose dėstytojų bei ūkio subjektų specialistų mokslinei kompetencijai kelti. Šiam projektui skirta apie 1,5 mln. litų.

Taip pat dalyvavo ir BPD 2.3 priemonėje, skirtoje socialinės integracijos reikalams. Čia šalies universitetai ne itin aktyviai dalyvavo, nes tai Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kuruojama priemonė. Mes pateikėme paraišką projektui, kuris skirtas neįgalųjų profesinės reabilitacijos paslaugų teikimui taikant naujoviškas aukštas. Mūsų projektui SOCINT skirta daugiau kaip 1,5 mln. litų.

Darbai ir partneriai

ML. Kodėl būtent Šiaulių, o ne kuris kitas šalies universitetas dalyvavo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos BPD 2.3 priemonėje ir laimėjo konkursą?

Šį rudenį Šiaulių universitetas įsitraukė į naujus ES struktūrinių fondų projektus

N. Mažeikienė. Šiaulių universitete jau 45 metai rengiami pedagogai ir specialistai dirbti su neįgaliaisiais ir specialiuosius poreikius turinčiais asmenimis. Mums tai labai reikšminga veiklos sritis. Projektas SOCINT skirtas ne studijoms, bet darbiui su neįgaliaisiais. Šiaulių universitete vyksta studijos pagal specialiosios pedagogikos (su specializacijomis: logopedija, kūno kultūra ir kineziterapija), socialinės pedagogikos ir sveikatos edukologijos programas. Vadinasi, SOCINT projektas orientuotas į mums artimą sritį.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija taip pat kuruoja EQUAL

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

Struktūrinių fondų lėšos juda į Šiaulių regioną

Šiaulių universiteto mokslo prorektorius prof. Vaclovas Tričys bei Tarptautinių ryšių ir plėtros prorektorė doc. Natalija Mažeikienė

programą. Mes pateikėme projektą, pagal kurį per trejetą metų išpareigojome Šiaulių universitete sukurti ir išbandyti šeima palankios institucijos modelį. Šia kryptimi jau padirbėjome: atidarytas Vaikų priežiūros centras, kuriame paskaitų metu bus prižiūrimi mažamečiai dėstytojų ir

V. Tričys. Kiekviename projekte dalyvauja partneriai. Pavyzdžiui, projektas MOKOM skirtas universiteto ir kolegijų dėstytojų bei įmonių specialistų mokslinei kompetencijai ugdyti. Regionuose veikiančių kolegijų poreikiai panašūs. Ne universitetinių aukštųjų mokyklų statusą įgijusios kolegijos privalo plėtoti ir mokslinį darbą; tam įpareigoja Aukštojo mokslo įstatymas. Yra tam tikri kvalifikaciniai reikalavimai, atestacijos, o mokslinio darbo nedirbantys dėstytojai neatestuojami. Kolegijų pareigybių sąrašė yra asistentai, lektorai ir docentai, tad jiems keliama reikalavimai, panašūs kaip ir universitetinėse aukštosiose mokyklose. Nemažai universitetų dėstytojų dirba kolegijose, tiesa, ne pagrindinėse pareigose. Kalbant su mūsų universiteto asistentais, lektorais ir kolegijų dėstytojais, aiškėja, kad mokslinės kompetencijos daugei jų stinga, ir jie patys tai supranta. Todėl ir ėmėmės projekto MOKOM.

Mokslas turi plėtotis ir regionuose, ne tik didžiuosiuose miestuose. Be mokslinio judėjimo, inovacijų suvokimo, paieškos, kūrimo ir diegimo nebūtų pažangos.

ML. Kiek ES struktūriniai fondai padės šią problemą spręsti?

V. Tričys. Keliant mokslinę kompetenciją pakils ir bendras šalies mokslo lygis. Kaip tik ES fondai ir turėtų tam padėti. Gavę finansinę paramą mes organizuojame kursus, samdomė jaunus ir gabius mokslininkus, kurie yra parengę savo modulius. Jie atvyks į mūsų universitetą ir į kolegijas, skaitys savo parengtų dalykų modulius, pateiks klausytojams praktinių užduočių. Aukštųjų mokyklų dėstytojai ir įmonių specialistai bus mokomi mokslinių tyrimų metodologijos, mokslo politikos ir darnios plėtros, inovacijų paieškos, vadybos ir diegimo, komandinio darbo ir kitų subtilybių. Bus mokomasi rengti projektus, rašyti mokslinius straipsnius. Mokymams ir mokslinei veiklai organizuoti kolegijose įsteigti mokslinės veiklos metodiniai centrai, kurie taps mokslinės veiklos judėjimo regionuose pradžia. Visa tai numatyta projekte MOKOM.

N. Mažeikienė. Pradėjus įgyvendinti projektus, LR švietimo ir moks-

lo ministerija įvertino lėšų paskirstymą regioniniu požiūriu (apie tai jau pasirodė Švietimo ir mokslo ministerijos pranešimai spaudai). Šiuo metu Vilniuje ir Kaune ES SF lėšomis finansuojamiems švietimo ir mokslo projektams atitenka net 85,6 proc. visų iki šiol skirtų paramos lėšų (219,4 mln. Lt), o Panevėžio, Telšių ir Utenos apskritys gauna atitinkamai 0,2, 0,6 ir 0,8 proc. visos paramos. Kiek geresnė padėtis yra Šiaulių apskrities švietimo sektoriuje, kuriam skirta 7,9 proc. paramos. Šiaulių regionas atrodo kiek geriau būtent dėl šių laimėtų projektų. Tenka tik apgailestauti dėl menko kitų regionų aktyvumo dalyvaujant struktūrinių fondų kvietimuose, skirtuose švietimui. O juk ES struktūrinių fondų vienas iš pagrindinių principų ir buvo horizontalioji politika: be lygių galimybių, darnios plėtros principo dar turi būti skatinama ir regionų plėtra.

Svarbu ir regionų plėtra

ML. Dauguma universitetų ir aukštųjų mokyklų telkiasi Vilniuje ir Kaune, tad gal nieko nuostabaus, kad ten telkiasi ir struktūrinių fondų lėšos.

N. Mažeikienė. Europos aukštojo mokslo politika universitetus orientuoja į darbdavių, darbo rinkos ir vietos ekonomikos poreikius. Tačiau Lietuvoje dar nėra pakankamai tyrimų, kurie parodytų, koks Vilniuje ir Kaune rengiamų specialistų skaičius važiuoja dirbti į regionus,

kaip yra tenkinami regionų darbdavių poreikiai. Regionuose jaučiamas kvalifikuotų specialistų stygius, todėl regionai turi ir patys savimi pasirūpinti – rengti specialistus, mokslininkus, gerinti studijų ir mokslo kokybę. Taigi struktūrinių fondų lėšos čia labai reikalingos.

ML. Regionų rūpesčiai – pačių regionų reikalas. Skamba nelabai įkvepiančiai.

N. Mažeikienė. Tai, kad regionų ugdymo ir švietimo įstaigos neaktyviai teikė paraišką ir todėl negavo pakankamai struktūrinių fondų paramos švietimui, turi ir socioekonominį atspalvį. Ne paslaptis, kad paprastai didžiausia paramos lėšų dalis lieka ten, kur projektai administruojami ir koordinuojami: čia samdomi žmonės, perkamos prekės ir paslaugos (pvz., tyrimų ir dėstytojų, leidybos, interneto, maitinimo, apgyvendinimo ir kt.). Taigi jeigu regionuose yra mažai administruojamų projektų, netobulėja administracinė ir vadybinė švietimo ir mokslo institucijų kultūra, nėra plėtojami įvairių paslaugų sektoriai.

V. Tričys. Didelė dalis lėšų netgi ne nusėda didžiuosiuose miestuose, bet išleidžiama kviesiniams dėstytojams, kita dalis – organizacinei technikai (kompiuteriams, dauginimo technikai, projektoriams) ir administracinės grupės paslaugoms apmokėti.

N. Mažeikienė. Apie mūsų šių projektų ypatingumą: visi trys projektai – BIBLIONOVA, BIBLIOREG ir MOKOM siejasi tarpusavyje. Lietuvos aukštosios mokyklos jau turi prieigą prie įvairių tarptautinių mokslinių duomenų bazių. Tačiau dažniausiai naudotis tomis duomenų bazėmis galima tik iš universitete esančių kompiuterių. Vadinasi, turi būti vieta, kur studentai, dėstytojai, mokslininkai galėtų mokytis, sulaukti kvalifikuotos pagalbos. Štai tokia vieta ir taps mūsų universiteto biblioteka po rekonstrukcijos, kuri jau pradėta. Beje, bibliotekininkai taip pat gali kelti savo kvalifikaciją.

Kaip sakiau, tie projektai susiję, nes projekte MOKOM be inovacijų vadybos, projektų vadybos mokslininkai bus mokomi ir informacinių gebėjimų. Jie bus mokomi įeiti į duomenų bazes, jomis naudotis, rašyti mokslinius straipsnius, bendrauti su užsienio mokslinių žurnalų redaktorais ir t. t.

Projekte BIBLIONOVA ugdomi dėstytojų ir studentų informaciniai gebėjimai, mokoma rinkti informaciją, naudotis, ją pristatyti. Visur labai svarbu žmonių gebėjimai, o ne vien techninės ar informacinės galimybės. Turime išmokyti savo darbuotojus ir studentus išėiti į pasaulines duomenų erdves.

ML. Ką gi, pirmajam pašnekešiui tuo gal ir apsiribokime. Apie atskirus projektus toliau kalbėsime kituose Moklo Lietuvos numeruose. Ačiū už pareikštą mintis.

Gediminas Zemlickas

Šiaulių universiteto prof. Vaclovas Tričys pristato MOKOM kompetencijos centrą, kuris įrengtas iš ES struktūrinių fondų lėšų

PUSLAIDININKIŲ FIZIKOS INSTITUTAS

skelbia konkursą užimti šią etatinę vietą:

Mokslo darbuotojo – 1 vieta.

Prašymus ir dokumentus direktoriaus vardu mėnesį po paskelbimo dienos priima instituto mokslinis sekretorius adresu: Puslaidininkų fizikos institutas, A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius, tel. (8 5) 2619821

Instituto direktorius S. Ašmontas

BchI BIOCHEMIJOS INSTITUTAS

2005 m. gruodžio 20 d. 10 val. instituto salėje (Mokslininkų g. 12, Vilnius) bus ginama **GIEDRĖS STOŠKIENĖS** daktaro disertacija „**Bakteriofago T4 viduriniųjų promotorių tyrimas**“ (fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Biochemijos mokslo krypties taryba:

pirmininkas:

dr. Rolandas MEŠKYS (Biochemijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);

nariai:

prof. habil. dr. Benediktas JUODKA (Vilniaus universitetas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);

prof. habil. dr. Vida MILDAŽIENĖ (Vytauto Didžiojo universitetas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);

prof. dr. Donaldas ČITAVIČIUS (Vilniaus universitetas, biomedicinos mokslai, biologija 01 B);

habil. dr. Juozas STANIULIS (Botanikos institutas, biomedicinos mokslai, biologija 01 B).

Oponentai:

habil. dr. Kęstutis SASNAUSKAS (Biotechnologijos institutas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P);

doc. dr. Edita SUŽIEDĖLIENĖ (Vilniaus universitetas, fiziniai mokslai, biochemija, 04 P).

Su daktaro disertacija galima susipažinti Vilniaus universiteto ir Biochemijos instituto bibliotekose.

Direktorius

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

BIBLIONOVA: INFORMACINIŲ GEBĖJIMŲ IR SAVARANKIŠKO MOKYMOSI ĮGŪDŽIŲ UGDYMO METODO KŪRIMAS IR IŠBANDYMAS BESIMOKANČIAME REGIONE

www.biblionova.com

Projekto numeris BPD2004-ESF-2.4.0-01-04/0161

Projekto vykdytojas: Šiaulių universitetas

PROJEKTO TIKSLAS: sukurti ir išbandyti inovatyvius metodus, sujungiant regiono mokymosi įstaigas į bendradarbiavimo tinklą ir panaudojant regioninės akademinės bibliotekos infrastruktūrinę ir edukacinę bazę ugdyti informacinius gebėjimus bei savarankiško mokymosi kompetencijas, užtikrinančias mokymosi kokybę ir tenkinančias regiono plėtros poreikius.

JAU PASIEKTI IR NUMATOMI REZULTATAI

- 180 pedagogų iš klausė Lietuvos, Danijos ir Didžiosios Britanijos mokslininkų bei informacijos valdymo specialistų paskaitų, dabar rengia medžiagą ir elektronines užduotis 100 pertvarkomų modulių.
- Įrengtos 8 auditorijos su *Biblionova* nupirktu biuro įranga ir multimedija.
- Atlikti institucinių nuostatų ir informacinių gebėjimų ugdymo bei būklės tyrimai (žr. www.biblionova.com).
- Šiaulių universiteto (toliau – ŠU) bibliotekoje įrengtas ir veikia edukacinis-konsultacinis punktas (22 kompiuterinės darbo vietos, visa technika, konsultantų paslaugos, šeštadieniniai mokymai).
- Sukurta ir ŠU bei partnerių institucijose įdiegta elektroninė studijų procesą administruojanti programa.
- Bus išgyta mokomoji ir CD literatūra bandomiesiems mokymams, kurie vyks 2006–2007 m. išbandant naujai sukurtą mokymosi medžiagą bei metodiką ir dirbant su 800 studentų, profesinių mokyklų moksleivių.
- Bus parengtos naujos specializacijos jau veikiančiose studijų programose, sukurti nauji moduliai, pertvarkyta 13 veikiančių studijų programų.
- Bus sukurtos ir išbandytos 3 skirtingo lygio informacinio raštingumo ugdymo programos bibliotekos edukaciniam-konsultaciniam punktui.
- Bus atliktas pokyčių tyrimas, išleisti straipsniai ir parengti moksliniai leidiniai.
- Bus surengtos konferencijos, seminarai patirčiai regione bei kituose universitetuose pristatyti.

Projekto partneriai:

- Šiaulių kolegija;
- Šiaulių profesinio rengimo centras;
- Panevėžio kolegija;
- Žemaitijos kolegija (Mažeikių ir Rietavo skyriai).

Švedas Jonas Omanas apie saviškius ir artimiausius kaimynus (2)

Pabaiga, pradžia Nr. 16

Tarptautinėje Geteborgo knygu mugėje, kur Lietuva buvo garbės svečias, švedų liuteronų pastorius, vertėjas ir kino dokumentininkas Jonas Omanas (Jonas Öhman) buvo ta geroji siela, kuri lietuvių rašytojams ir kitiems mugėje dalyvavusiems lietuviams labai daug pagelbėjo organizacinėje veikloje ir įvairių renginių metu. Taip pat pažymėtina, kad Geteborgo mugėje buvo eksponuojamos net penkios Jono Omano į švedų kalbą išverstos lietuvių autorių knygos, kurias skaitytojai galėjo įsigyti.

Ir vis dėlto kalbamės ne apie parodą, bet apie egzistencinius dalykus, kuriuos kiekvienas privalome išgyventi, pirmiausia – savyje ir panašiuose pokalbiuose su mūsų tautos bičiuliais.

Gerbiamasis Jonai, Švedijos nenoras veltis į konfliktą su Sovietų Sąjunga ir nacistine Vokietija Antrojo pasaulinio karo metais – tai savisaugos instinktas?

Be abejo, savisaugos būta. Antrojo pasaulinio karo metu nacitinės Vokietijos pavojus Švedijai buvo tikrai didelis. Vis dėlto karui pasibaigus, Švedijos vyriausybė, bendraudama su Sovietų Sąjunga, galėjo ir turėjo elgtis daug principingiau bei drąsiau. Tokia mano nuomonė.

Kita vertus, kai pradėjau daugiau domėtis tais dalykais, iškilo į dienos šviesą vis daugiau dokumentų, kurie rodo vykusį įvairius Švedijos vyriausybės sandėrius su Sovietų Sąjunga (ekonominiais ir kitais klausimais). Reikia dar labiau gilintis į visas tų santykių peripetijas, nes tai gana slidus, ir toli gražu neištyrinėtas dalykas. Rusijoje užsieniečiams prieiti prie archyvų dabar beveik neįmanoma, nors dar neseniai tvarka buvo daug liberalesnė. Apskritai reikalai Rusijoje juda, mano galva, į blogąją pusę.

Kas, Jūsų akimis žiūrint, keičiasi Rusijos politikoje ir kodėl?

Rusija pasijuto stipresnė – atsigavo ekonomine prasme. Čia svarbus vaidmuo tenka Rusijos naftai ir kitiems gamtiniams ištekliams. Tai gi ekonomiškai valstybė atsigaua, bet pati sistema iš esmės kokia buvo, tokia ir liko. Galiu sutikti, kad laisvės Rusijoje dabar yra daugiau negu buvusioje Sovietų Sąjungoje, bet man atrodo, kad tai, jog į vidurines mokyklas grąžinamos karinio parengimo pamokos, labai blogas ženklas.

Ar kur nors Europos vidurinėse mokyklose dar esama karinio parengimo?

Nėra nieko panašaus. Europos žmonių jau visai kitas mentalitetas, kalbama apie sandraugą, bendradarbiavimą. Tam ir buvo įkurta Europos Sąjunga – kad būtų išvengta karo ir konfrontacijos. Tokia buvo pirmą priežastis, vėliau atsirado ir kitų. Europos Sąjungą dėl daug ko galima kritikuoti, bet apskritai reikalai juda į gera. Žmonės vis daugiau bendrauja, geriau vieni kitus pažįsta. Tačiau Rusijoje išliko buvusio šovinizmo apraiškų. Man tenka bendrauti su

Jonas Omanas „Mokslo Lietuvos“ redakcijoje

rusais; patylomis žmonės kartais ir kitaip šneka, bet viešojoje oficialioji kalba labai skiriasi nuo privačios piliečių kalbos.

Ar nemanote, kad Pergalės prieš nacistinę Vokietiją 60-metis, kuris šiais metais Rusijoje buvo minimas kaip ypatingas įvykis, šalies politinėse viršūnėse sukėlė tikrą šovinizmo bangą. Ir prieš ką ji nukreipta – prieš Baltijos valstybes.

Per visą XX a. Rusijai ir Sovietų Sąjungai pergalė Antrajame pasauliniame kare buvo bene vienintelė tikra pergalė. Ruso psichologijoje tai vienintelis tikras ir nepaneigiamas laimėjimas. Nepaisant Sovietų Sąjungos vadovų daromų kvailysčių, žiaurių nusikaltimų prieš savo žmones, vis dėlto pati liaudis atliko didžiulį žygdarbį, kuris labai gilų pėdsaką iki šiol paliko Rusijos žmonių psichologijoje. Mėginant prisiminti Sovietų Sąjungos ar Rusijos laimėjimus, būtinai prisimenama pergalė kare.

Uždarumas – lietuviško mentaliteto ypatybė

Suprantu, tai rusų tautos mentalitete glūdintis suvokimas. O ką galėtumėte pasakyti apie lietuviško mentaliteto ypatumus? Kaip Jums atrodo nuo Švedijos krantų? Apskritai ką švedai mano apie lietuvius?

Švedų supratimu, lietuviai – tai mažos tautos atstovai. Žmonės pakankamai daug žino apie savo šalį, ja didžiuojasi, pažįsta gražiausias ir reikšmingiausias vietas. Kita vertus, kartais išlenda ir tam tikras lietuviškas provincialumas, kuris bent jau mane dažnai erzina.

Kuo tas lietuviškas provincialumas pasireiškia?

Lietuvoje žmonės mėgsta pasakoti apie lietuviškus dalykus, savo krašto kultūrą, savo gyvenimą ir būvimą. Man tai labai įdomu. Tarkime, apie pasaulį aš tikrai nemažai žinau, bet pastebėjau, kad lietuviams tai mažiau įdomu. Mane kartais šiek tiek stebina toks ribotumas.

Galima palinkėti, kad žmonės

sugebėtų bent kiek plačiau pažvelgti už savo šalies ribų. Labai svarbu išmokyti ir užsienio kalbų, kurių, išskyrus rusų kalbą, Lietuvoje mokama nedaugiausiai. Norėčiau lietuviams palinkėti daugiau domėtis kitais, nors, kai geriau pagalvoji, lietuviai labai daug keliauja, vadinasi, susipažįsta su kitomis šalimis.

Vis dėlto lietuvių uždaramas dar tebėra gana didelis. Nors galiu sutikti, kad tai yra ir teigiamas dalykas, bet reikėtų matyti ir neigiamas šio reiškinio briaunas. Sakyčiau, uždaramas – tai būdinga lietuviško mentaliteto savybė. Mes, švedai, gal būt šiek tiek ramiau žvelgiame į pasaulį.

Lietuviai – Baltijos italai

Ar labai mes, lietuviai, skiriamės nuo savo kaimynų latvių ir estų?

Sutinku, kai lietuvius vadina Baltijos italais. Palyginti su šiaurės kaimynais, ypač estais, lietuviai labai emocingi.

Lietuviai mėgsta prisistatyti kaip krikščioniškos tautos atstovai, kuriems krikščioniškos vertybės labai svarbios. Švedai taip pat krikščionys, tačiau Antrojo pasaulinio karo metais visai nekrikščioniškai pasielgė savo kaimyniui – Baltijos valstybių kitame Baltijos jūros krante – atžvilgiu. Ką apie tai pasakytumėte?

Oi, tai itin paini tema, ir mes diskutuodami galėtume labai toli nuklysti. Galima būtų tiesmukai pakreipti klausimą kad ir lietuvių požiūrio į žydus Antrojo pasaulinio karo metais linkme. Suprantu, kad tai labai skaudi ir sudėtinga tema, tačiau tenka pripažinti, jog kai kurie lietuviai prisidėjo prie žydų žudymo. O juk tą savo veiklą grindė ir teisingo taip pat ir „krikščioniškais pozicijomis“. Tačiau su krikščioniškąja morale tie poelgiai neturėjo nieko bendro. Lėmė visai kiti motyvai, kitos jėgos.

Visus tuos sudėtingus istorinius klausimus nagrinėjant, aišku, būtų sunku nuošalyje palikti katalikybę. Mes esame liuteronai ir

Nukelta į 11 p.

Teisinis diskursas: filosofiniai, loginiai ir lingvistiniai aspektai

Lietuvos Respublikos įstatymuose pasitaiko tokių neaiškumų ir dviprasmybių, kurių priežastys – kalbos ir logikos taisyklių nepaisymas teisėkūros procese, teisinių ir moralinių normų neatskirtytis. Tai konstatuota šių metų lapkričio 4–5 d. Mykolo Romerio universitete vykusioje mokslinėje konferencijoje *Teisinis diskursas: filosofiniai, loginiai ir lingvistiniai aspektai*.

Teisės ir moralės normos: vieninga ir/ar skirtinga

Ši konferencija pirmą kartą surinko draugėn įvairių mokslo sričių specialistus. Teisininkai ir logikai, filosofai, etikai ir kalbininkai gausios studentų auditorijos akivaizdoje aptarė teisės ir moralės santykį, teisės normų aiškinimą ir jo ribas, socialinių ir procedūrinių teisingumą teisiniame diskurse, logikos taikymą Lietuvos Respublikos įstatymų analizėje, teisės akto formos įtaką jo kalbai, tradicinius ir modernius tarptautinės teisės aspektus, argumentacijos vaidmenį teisiniame mąstyme.

Konferencijos ašimi tapo garsaus Lietuvos teisės filosofo, Mykolo Romerio universiteto profesoriaus, habil. dr. Alfonsas Vaišvilas pranešimas *Teisės normų aiškinimas ir jo ribos*. Profesorius pažymėjo, kad šiandieniniai teismai dažnai nukrypsta nuo griežto įstatymų taikymo, pabrėždami bendruosius teisės principus – teisingumą, racionalumą ir panašiai. Dėl to mažėja tekstinės įstatymų prasmės svarba, o teismų kompetencija per normų aiškinimą išplečiama į teisėkūrą. Teismai perima parlamento funkcijas, kurias vykdydami neretai painioja teisinius ir moralinius principus: teisingumą su gailestingumu ar socialiniu solidarumu. Tačiau iš tikrųjų teismas privalo būti tik teisingas, o ne gailestingas, nes jei teismas pasigailės vienos ginčo pusės, tai neišvengiamai bus neteisingas kitai. Juk konstitucija gailestingumo teisę suteikia tik specialioms institucijoms – Prezidentui, parlamentui, bet ne teismams, kurių tikroji funkcija – ginti piliečių teises.

Apie teisės ir moralės normų painiojimą kalbėjo ir Vilniaus universiteto docentas dr. Vaidotas Vaičiaitis, kėlęs klausimą, ar tų dalykų nebūta ir nušalintojo Lietuvos Respublikos Prezidento apkaltoje? Ar

jos metu Lietuvos Konstitucinis Teismas netapo tam tikra moraline institucija – aukščiausiuoju pareigūnų garbės teismu, sprendusiu moralinį – garbės – klausimą? Atsakyti į šiuos klausimus pranešėjas paliko auditorijai, pabrėždamas, kad reikalavimas teismams atskirti teisinius ir moralinius dalykus jokiū būdu nereiškia, kad teisė neturi būti grindžiama morale: teisė privalo nenutolti nuo moralės. Vis dėlto priimdami sprendimus, teismai negali remtis vien moraliniais principais.

Mykolo Romerio universiteto profesorius, dr. Saulius Arlauskas, kalbėdamas apie socialinį ir procedūrinių teisingumą, pabrėžė, kad teisė mirti yra svetima Europos krikščioniškajai kultūrai. Remdamasis šios kultūros tradicija, joks teismas jokiame asmeniui negali suteikti eutanazijos teisės. Priešingu atveju teismas imtųsi kurti naują – mirties – kultūrą, ir jos padariniai būtų visiškai neprognozuojami.

Didelio konferencijos dalyvių susidomėjimo sulaukė Mykolo Romerio universiteto docento dr. Gedimino Mesonio pranešimas *Moralinės vertybės ir konstitucijos interpretacijos problema*. Pranešėjas pasaulio valstybių konstitucijas suskirstė į dvi grupes. Pirmajai grupei priklauso tos konstitucijos, kuriose atrandame nuorodas į Dievą ar atitinkamą bažnyčią. Štai 1997 m. priimtoje Lenkijos Respublikos konstitucijoje minimi net penki lenkų tautos išipareigojimai prieš Dievą. Antrajai grupei pranešėjas priskyrė valstybes, kurių konstitucijose neatširado vietos nei Dievui, nei religijai. Šios grupės valstybės patenka į sudėtingą padėtį – prarandami objektyvių ir universalių moralinių vertybių šaltiniai, atsiveria keliai moraliniam subjektivizmui, leidžiančiam kiekvienam individui kurti savo atskirą moralę. Pranešėjas teigė, kad mes gyvename moralinio reliatyvizmo epochoje, ir netgi pastebimas šių pavojingų tendencijų globalėjimas. Dar vienas universaliosios moralės pozicijos pralaimėjimas – krikščioniškojo Europos paveldo nepaminėjimas Europos Sąjungos konstitucijoje.

Tiksli kalba apsaugo nuo dviprasmybių

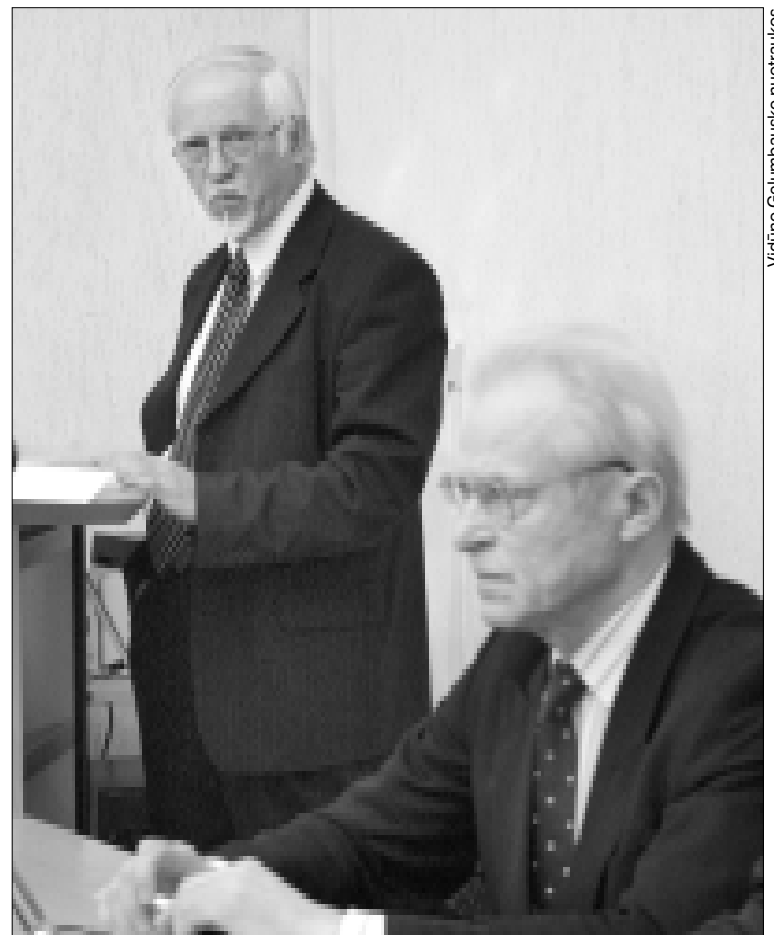
Lietuvių kalbos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Rasuolė Vladarskienė, Mykolo Romerio universiteto docentė dr. Vida Rudaitienė

ir Filosofijos katedros asistentas Rimgaudas Bubelis apžvelgė kalbinius keblumus, su kuriais susiduria tvarkomųjų teisės aktų kūrėjai dėl nustatytų formos reikalavimų įtakos kalbos raiškai. Kalbininkai pateikė labai ilgų teisės aktų pavadinimų pavyzdžių, kurių neįmanoma nei pakartoti, nei atsiminti, įvardijo gana ryškia teisinės lietuvių kalbos ydą – piktnaudžiavimą skoliniais, daug dėmesio skyrė nutarimų ir įsakymų tekstų struktūrai, pabrėždami, kad tik tiksli ir logiška kalba apsaugo nuo dviprasmybių bei nesuskalbėjimo. Dėmesio vertas R. Bubelio pateiktas nerašytos normos pavyzdys: LR baudžiamojo proceso kodekso 59 straipsnio pirmajame sakinyje skaitome: „Teisėjas, teisiavimo posėdžio sekretorius, vertėjas, ekspertas, specialistas ar prokuroras privalo nusišalinti šio Kodekso 58 straipsnyje nurodytais pagrindais“. Įstatymo leidėjo intencija čia aiški: norima pasakyti, kad esant minėtiems pagrindams, kiekvienas minėtųjų pareigūnų privalo nusišalinti. Tačiau ši intencija akivaizdžiai reikalauja jungtuko „ir“, o sakinyje vartojamas jungtukas „ar“. Pastarasis radikaliai pakeičia sakinio reikšmę – nurodoma, kad Kodekso 58 straipsnyje esančiais pagrindais privalo nusišalinti bent vienas nurodytų pareigūnų. Vadinasi, įmanoma tokia padėtis, kai esant minėtiems pagrindams nusišalina tik teisiavimo posėdžio sekretorius. Tuo tarpu vertėjas ir kiti pareigūnai visai „teisėtai“ atsisako tai padaryti, remdamiesi faktu, kad visiškai išpildyta cituotame sakinyje nurodyta sąlyga – vienas minėtųjų pareigūnų jau yra nusišalinęs.

„Žmogaus teisių pabaiga“?

Mykolo Romerio universiteto prof. habil. dr. Bronislavas Juozas Kuzmickas analizavo sudėtingus vertinimo, privalėjimo ir normos santykius, jų sąsajas ir įtaką mūsų kasdienybei. Mykolo Romerio universiteto profesorė dr. Jūratė Morkūnienė analizavo moderniosios ir postmoderniosios žmogaus teisių sampratos krizę, kuri kartais išreiškiama taip: *žmogaus teisių pabaiga*. Tai, anot pranešėjos, rodo, kad žmogaus teisės negali būti aiškinamos vien remiantis teisės teorijomis. Pranešėjos nuomone, žmogaus teisės *in implicito* numato *kokybišką* žmogų, galintį patenkinti savo natūralius žmogiškus poreikius, t. y. žmogus turi teisę būti žmogumi!

Mykolo Romerio universiteto docentas dr. Andrius Sprindžiūnas

Mykolo Romerio universiteto Teisės filosofijos katedros vedėjas prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila ir Filosofijos katedros vedėjas prof. habil. dr. Bronislavas Juozas Kuzmickas

pranešime analizuoja toleranciją kaip teisę ir pareigą. Jis nurodė kai kuriuos vidinius tolerancijos principo prieštaravimus, pažymėjo, kad šis principas reikalauja gerbti bei saugoti asmens ir kultūros autonomiškumą, bet, kita vertus, jis skatina multikultūrinę integraciją, priešingą autonomijų puoselėjimui.

Apie humaniškumo lygį – pagal argumentavimo kultūrą

Konferencijoje nestigo įdomių pranešimų iš teisės istorijos srities. Mykolo Romerio universiteto docentas dr. Vytis Valatka pristatė kai kuriuos mums dar menkai pažįstamus moderniosios tarptautinės teisės šaltinius. Tradiciškai tarptautinės teisės teorijos pradininku įprasta laikyti olandą Hugo Grocijų, gana dažnai nepelnytai pamirštant šio Renesanso mąstytojo pirmtakus – scholastinės filosofijos klasikus. Tai dominikonų ordino vienuolis ispanas Fransiskas de Vitorija ir ispanų jėzuitas Fransiskas Suaresas. Jų formuluotos fundamentalios tautų teisės – į egzistenciją, lygybę su kitomis tautomis ir politinę nepriklausomybę, tarptautinę migraciją ir prekybą, pagalbą kitoms tautoms karo ar kitų nelaimių atveju – nepraranda aktualumo ir mūsų dienomis.

Teisės, labiau nei bet kurio kito socialinio mokslo, kūrybiškasis as-

pektas atsiskleidžia argumentacijos procese. Argumentacijos kultūra visais laikais rimtai veikė visuomenės gyvenimą. Kuo prastesnis argumentacijos lygis, tuo daugiau prievartos (ir kūniškosios, ir intelektualinės) egzistuoja visuomenėje. Vadinasi, joje per menkai vertinamas humanizmas bei nepakankamai gerbiamos ir puoselėjamos demokratijos vertybės. Apie skirtingus argumentacijos modelius kalbėjusi Mykolo Romerio universiteto docentė dr. Virginija Jakimenko teigė, kad terminas *diskursas* yra daugiareikšmis, bet jis savo logine-filosofine prasme orientuotas į *galimą mentalinį pasaulį*. Todėl kiekvienas diskursas reikalauja ir specialaus argumentacijos modelio. Teisiniame diskurse šis problemos aspektas tampa ypač aktualus dėl pačios teisės specifikos.

Daugelis konferencijos dalyvių ir svečių siūlė organizatoriams – Mykolo Romerio universiteto Filosofijos ir Teisės filosofijos katedrų mokslininkams pratęsti prasmingą diskusiją apie teisinį diskursą. Organizatoriai prisipažino, kad ir patys puoselėja planus po poros metų surengti kitą konferenciją.

Doc. dr. Virginija Jakimenko, doc. dr. Vytis Valatka

Mykolo Romerio universiteto Strateginio valdymo ir politikos fakulteto Filosofijos katedra

Lietuvių kalbos specialistės Vilniaus universiteto prof. habil. dr. Regina Koženiauskiene, Lietuvių kalbos instituto dr. Rasuolė Vladarskienė ir Mykolo Romerio universiteto doc. Vida Rudaitienė

Konferencijos dalyviai; iš dešinės – doc. Virginija Jakimenko ir prof. Saulius Arlauskas

Švedas Jonas Omanas apie saviškius ir artimiausius kaimynus (2)

Jono Omano į švedų kalbą išverstas lietuvių autorių knygas galėjo įvertinti ir Lietuvių kalbos instituto darbuotojai ir svečiai

Atkelta iš 9 p.

matome katalikybės privalumus, taip pat ir trūkumus. Privalumas tas, kad labai didelę susivienijimo jėgą teikė katalikiškasis tikėjimas. Kiek man teko susipažinti su Lietuvos pasipriešinimo judėjimu, vadovybėje juk daugiausia buvo katalikų tikėjimo žmonių.

Taip pat ir labai daug katalikų kunigų dalyvavo tame antibolševikiniame ir antinacistiniame pasipriešime.

Palyginti kad ir su Estija, Lietuvoje tas pasipriešinimas buvo daug kartų stipresnis. Kodėl? Estijoje kunigai turi šeimą, o katalikai kunigai

Lietuvoje – šeimos neturi. Jiems buvo paprasčiau dalyvauti pasipriešinimo judėjime, rizikuojant tik savo pačių galva.

Apskritai krikščionybė – tai labai plati sąvoka. Serbai taip pat yra krikščionys ir tuo labai didžiuojasi, bet ką jie padarė Kosove vietos musulmonams? Ne jau tik vardan krikščionybės?

Dauguma amerikiečių irgi save laiko krikščionimis, bet JAV politika kartais mažai ką bendro turi su krikščioniškais idealais.

Taigi religiniais sumetimais galima pridengti ir blogiausius darbus.

Istoriškai taip visą laiką ir būda-

vo. Krikščionybės istorijoje būtų galima pateikti ilgiausią blogų darbų sąrašą. Kiekvieną jėgą, kuri suvienija, galima naudoti ir gėriui, ir blogiui.

Intelektualai atliko savo priedermę

Vis dėlto norėčiau ne vien kritikuoti švedus, tuo labiau kad esate mūsų svečias. Tiesiog jaučiu, kad galiu būti su Jumis visiškai atviras. Žaviuosi tais švedais inteligentais, kurie sukūrė filmą „Kelias į Baltiją“. Jame pasakojama, kaip Švedijos vyriausybė, spaudžiama Sovietų Sąjungos, sutiko grąžinti pabėgėlius iš Latvijos ir Estijos. Faktiškai pasmerkė tuos žmones kaliniui sovietų „gulaguose“. Tas filmas – tai įrodymas, kad Švedijos intelektualai su tokia savo šalies vyriausybės politika nesutiko ir ją demaskavo kaip nežmonišką, neprincipingą. Tas filmas reabilituoja švedų intelektualus, nes pasauliui buvo parodyta ir pasakyta patiems švedams nemaloni tiesa, kas vyko su Baltijos valstybių pabėgėliais Švedijoje.

Kaip ir visose šalyse, Švedijoje yra visokių žmonių, kai kurie buvo labai pasipiktinę amoralia ir neprincipinga Švedijos vyriausybės pozicija pabėgėlių iš Baltijos šalių atžvil-

giu. Kai 1989–1991 m. Baltijos šalys siekė nepriklausomybės ir buvo visai neaišku, kaip pakryps reikalai, Stokholmo vienoje iš aikščių pirmadieniais susirinkdavo tūkstančiai žmonių, palaikančių laisvės siekiančių lietuvių, latvių ir estų siekius. Aišku, tarp jų buvo daug pabėgėlių iš tų kraštų, bet pakako ir švedų. Daug Švedijos gyventojų vienaip ar kitaip, kiti nesigarsindami, prisidėjo prie pabaltijiečių siekių. Taigi vyriausybę ir tautos nereikėtų tapatinti – tai sa-vaime suprantamas dalykas.

Gerovės moralės įkaltai

Lietuvoje į Bažnyčią visada buvo žvelgiama ir kaip į moralinį autoritetą. Įdomu, kaip liuteroniškoje Švedijoje? Ar apskritai švedai pasigenda moralinių autoritetų, ar tokių turi?

Man nėra paprasta atsakyti. Kai kam tas moralinis autoritetas yra karalius, nors monarchija Švedijoje susilpnėjusi.

Tardamas „monarchija“, susiraukėte.

Švedijoje mes gyvename tokioje visuomenėje, kur sąvokos *moralė, kultūra, pareiga* įgyja gana savotišką prasmę. Sakyčiau, kad Švedijoje esama savotiškos gerovės moralės. Tai

reiškia, kad mes norime gerai gyventi, o tam būtina bendradarbiauti – norime to, ar nenorime. Tenka siekti bendrų tikslų. Tarkime, mokesčių mokėjimas. Žmonės juos moka, nors jie Švedijoje beprotiškai dideli.

Neapsikentęs dėl didelių mokesčių Švedijos kino garsenybė Ingmaras Bergmanas net pasitraukė iš Švedijos ir apsigyveno užsienyje.

Iš tiesų, taip. Jei švedas labai gerai uždirba, tai jam tenka mokėti iki 60 proc. mokesčių. Tada žmogus pradeda kitaip mąstyti. Iš esmės švedai nesikiša į kitų žmonių gyvenimą, kiekvienas gali daryti, ką nori. Kalbant apie seksą, santykius su kitais žmonėmis – tai laisvės zona. Kalbant apie gerovės moralės supratimą, bendravimą, švedai lyg ir sutaria, kad tai visų bendras reikalas.

Filmuoja priešingos stovyklos kovotojų požiūrį

Šiuo metu Jūs atvykęs į Lietuvą filmu kūrimo reikalais?

Ne visai. Turiu reikalų dėl lietuviškų knygų vertimo, be to, dirbu Švedijos valstybiniam radijui. Kuriu laidą apie Kaliningradą, vasarą ten lankiausi. Dabar važiuoju į Rusiją, nes pavyko susirasti buvusių „enkavedistų“, kurie Lietuvoje kovojo, kaip jie teigia, su „banditais“, t. y. Lietuvos patriotais. Jie sutiko papasakoti apie tuos pokario įvykius, taigi bandysiu filmuoti priešingos stovyklos kovotojų požiūrį.

Ko jie siekia, jei sutinka stoti prieš kino kamerą?

Man atrodo, kad jie taip pat nori papasakoti savo gyvenimo istoriją. Seni žmonės, jie nori, kad būtų užfiksuotas jų požiūris į tuos pokario įvykius, jų vertinimas.

Kokios pozicijos laikysitės, tų įvykių dalyvius klausinėdamas, filmuodamas?

Neutralios, stengiuos klausinėti atsargiai. Man svarbu, kad tie žmonės papasakotų apie tuos įvykius. Beje, jie labai gerbia lietuvius. Mat jiems buvo tekę kovoti ir Vakarų Ukrainoje. Pripažįsta, kad Lietuvoje kova buvo sunkiausia. Čia žmonės buvo labiausiai pasiryžę, gerai ginkluoti. Lietuvos partizanai labai stipriai rėmė vietos gyventojai, ypač vienkiemiuose, kaimuose, sunkiau kontroliuojamose vietose.

Ką gi, tikriausiai šį filmą pamatys ir Lietuvos žiūrovai. Neabejoju, kad žiūrės labai dėmesingai. Ačiū Jums už šį pašnekesį. Sėkmės Jums.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Mokslo Lietuvos 2005 m. Nr. 19, 8 p. 4 skilties 9 eilutėje iš apačios įsivėlė korektūros klaida. Kalbininko pavardę skaityti: Grigorijus Venediktovas.

16 p. prie straipsnio VGTU mokslininkai – garbės daktarai klaidingai nurodytas nuotraukos autorius.

Atsiprašome skaitytojų.

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJOS PREZIDIUMAS

remdamasis Mokslo akademijos Statuto 20, 21 punktais, praneša apie laisvas šių specialybių tikrųjų narių ir narių korespondentų vietas ir kandidatų joms užimti iškelimo tvarką:

MA tikrųjų narių (akademikų)

Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyriuje

Chemija 1 vieta;

Technikos mokslų skyriuje

Medžiagotyra 1 vieta;

MA nario korespondento

Technikos mokslų skyriuje

Energetika 1 vieta.

Lietuvos mokslų akademijos tikraisiais nariais (akademikais) ir nariais korespondentais renkami mokslininkai, praturtinę mokslą ir kultūrą didelės reikšmės darbais. Mokslo ir studijų įstaigų senatai (tarybos), Mokslo akademijos tikrieji nariai ir nariai korespondentai turi teisę iki 2005 m. gruodžio 19 d. iškelti kandidatus pagal skelbime nurodytas specialybes.

Lietuvos mokslų akademijai apie iškeltą kandidatą mokslo ir studijų įstaigų senatai (tarybos) pateikia posėdžio protokolo išrašą nurodydami iškelimo motyvus. MA tikrieji nariai ar nariai korespondentai - motyvuotą raštą dėl keliamo kandidato. Taip pat pateikiami kandidatų biografiniai (gyvenimo aprašymas) ir asmens dokumentų duomenys (paso Nr., išdavimo vieta ir data, asmens kodas, socialinio draudimo pažymėjimo Nr.), mokslo darbų apžvalga, spausdintų mokslo darbų sąrašas, mokslo laipsnių bei vardų diplomų kopijos ir fotonuotrauka.

Dokumentai priimami Lietuvos mokslų akademijos
Mokslo organizaciniame skyriuje
18, 19 kab. Gedimino pr. 3, LT-01103 Vilnius,
tel. (8 ~ 5) 261 3817, 261 9118

FOTOETIUDAS

Ilgėja vakaro šešėliai

Pabaiga, pradžia Nr. 16

Vasarą Salose (Rokiškio rajone) vykusioje Antroje kalbotyros vasaros mokykloje ir gramatikos konferencijoje dalyvavo apie 50 kalbininkų ir kalbotyros kelią pasirinkusių jaunųjų tyrinėtojų. *Mokslo Lietuvos* redakcijoje apie Salų konferenciją ir kalbotyros mokslo naujoves diskutuojame su žymiais kalbininkais prof. Voicchu Smočinškiu (Wojciech Smoczyński) iš Krokuvos universiteto, prof. Vladimiru Plungianu (Vladimir Plungyan), dirbančiu Rusijos mokslų akademijos Kalbotyros institute ir dr. Artūru Judženčiu, Lietuvos kalbos instituto direktoriaus pavaduotoju.

Ar pavyks lituanistikoje įdiegti laringalų teoriją

ML. *Kai kalbate apie tyrinėjimo metodą kalbotyroje, kaip tai turėtume suprasti: tai įvairių ir skirtingų tyrinėjimo būdų visuma, o gal išties yra „geriausias“, tegul tik šio laikotarpio, metodas, kurio reikėtų laikytis?*

V. Smočinškis. Metodas – tai tam tikrų techniku, kurios taikomos įvairiai problematikai, visuma. Pavyzdžiui, jos gali būti taikomos fonetinei ar morfologinei žodžių struktūrai analizuoti. Mano uždavinys – įvesti į lituanistiką apofonijos sąvoką taip, kaip ji suvokiama šiandien. Taip pat labai rūpi įdiegti lituanistikoje laringalų teoriją. Štai šiais tikslais, kuriuos sau keliu, ribojasi mano ambicijos. Laringalų teorija ypatinga ir truputį komplikuoja. Norint ją taikyti, reikia turėti senosios graikų, senosios indų, avestos, hetitų kalbų ir kai kurių kitų sričių žinių.

ML. *Ar tikėtis, kad lietuvių kalbotyroje lengvai prisigis laringalų teorija?*

V. Smočinškis. Aš suprantu, Lietuvoje nėra indoeuropeistikos, tad nieko stebėtina, kad žmonės, kuriems dėstau, nesupranta mano tikslų, išieties taško. Pasitaiko kalbininkų, kurie supranta, pvz., Jurgis Pakerys. Šis mokslininkas suvokia, ką kalbu, įsitraukia į diskusiją. Labai džiaugiuosi sutikęs tokį gabų jauną kalbininką. Tik gaila, kad jis vienas toks tėra.

Praejusias metais Salų vasaros stovykloje dėsciau laringalų teoriją. Paskui Akselis Holvutas pasiūlė parašyti trumpą knygelę (apie 100 p.) apie laringalus indoeuropeistikoje. Teko paieškoti lietuviškos medžiagos – kaip būtų galima paaiškinti apie 2 tūkst. žodžių remiantis laringalų teorijos principais.

ML. *Kur turėtų nuvesti laringalų teorijos taikymas indoeuropeistikoje?*

V. Smočinškis. Yra 56 indoeuropeičių kalbos ir jau 200 metų žinoma, kad tos kalbos tarpusavyje susijusios. Postuluojame praindoeuropeičių kalbą, rekonstruojame jos fonetinę ir morfologinę struktūrą. Vadinas, remdamiesi lotynų kalbų pavyzdžiu, iš kurios išsirutuliojo 8 romanų kalbos – prancūzų, rumunų, italų, ispanų, portugalų ir kitos – ieškome tų kalbų genetinių požymių. Mes taikome šį modelį ir kitoms kalboms. Bandome stebėti, ar lenkų, rusų kalbose yra genetiškų požymių, kurie rodytų šių kalbų giminingumą. Mėginame tai įrodyti.

Mūsų siūlomos teorijos šioms tikslams ir pasitarnauja. Vadinas, jeigu kalbu apie apofoniją ir laringalus, tai ir yra tos dvi naujos technikos, kurias galime taikyti dabartinėje indoeuropeistikoje. Rem-

Kalbotyros disidentai rinkosi į Salas (4)

Profesorius Voicechas Smočinškis įsitikinęs, kad laringalų teorija lietuvių kalbotyrai gali atverti naują tyrinėjimų erdvę; su tuo sutinka ir prof. Vladimiras Plungianas

damiesi jomis galėtume išaiškinti ir daug naujų lietuvių kalbos reiškinių. Pavyzdžiui, lietuvių kalboje turime tokią veiksmažodžio formą kaip *buvo*, – ji tėra tik lietuvių ir slavų kalbose. Štai ir rūpi išaiškinti, iš kur atsirado šaknis *buv-*. Ji neturi jokių paralelių kitose indoeuropeičių kalbose, išskyrus slavų. Senojoje bažnytinėje slavų kalboje turime *незабвен* ‘nepamirštas’. Ir viskas. Lietuvių kalboje tai yra preteritas. Supletyvinės esamojo laiko formos – *esmi, esti, esti*. Reikia išaiškinti, iš kur atsirado *buv-*, kurios fonetinė sandara visiškai kitokia.

ML. *Bendratės – „būti“.*

V. Smočinškis. Mane domina tik forma. Pati sąvoka *prokalbė* man labai nepatinka – pernelyg mitinis terminas. Filijacija man nerūpi – rūpi tik forma. Šia prasme esu ne kūrbiškas indoeuropeistas, greičiau – indoeuropeistas formalistas. Kaip literatūrologijoje Michailas Bachtinas. Mano mokytojai taip pat buvo formalistai. Tuo aš griežtai skiriuosi nuo prof. Vytauto Mažiulio arba prof. Zigmo Zinkevičiaus. Vis dėlto su prof. Vinco Urbučiu, Jonu Palioniu, taip pat ir Z. Zinkevičiumi palaikau gerus mokslinius ryšius, jie supranta, toleruoja mano formalizmą.

Kas tie sūdai

A. Judžentis. Matyt, turėtume paaiškinti, ką mintyje turi prof. V. Smočinškis. Formalistai stengiasi paaiškinti užfiksuotas esamos formas, o ne rekonstruoti tai, kas kažkada galėjo būti.

V. Smočinškis. Visai teisingai. Apie Kupiškį yra vietovardis *Girsūdai* (pastebėjau vakar važiuodamas pro šalį) – jis mane sudomino. Žinot, kad Pietų Žemaitijoje yra tokių vietovardžių kaip *Auksūdai*, *Pilsūdai* ir t. t. Turime antrąjį sandą *sūdai*. Kas tie sūdai?

Kalbininkas ir kultūros veikėjas Bronys Savukynas 1968 m. parašė, kas yra Sūduva – tai balota vieta. Pilsūdai – tai bala prie pilies, Girsūdai – bala prie girios. Aišku, tai geografiniai terminai.

Jeigu B. Savukynas, mano labai vertinamas kaip lingvistas, nebūtų parašęs, kad lietuvių tarmėse yra toks žodis kaip Sūduva, negalėčiau paaiškinti tokių vietovardžių kaip Pilsūdai, Girsūdai ir Auksūdai kilmės. Nebūčiau įstengęs įrodyti, kad susiduriame su dvišakniais sudurtiniais žodžiais. Štai čia ir reiškiasi formalizmas. Mokslinis aiškinimas yra tas, kuris sugeba išaiškinti antrąjį sandą ar šaknį. Tada gauname norimą analizės rezultata, pozityviai išsprendžiame problemą. Taip pat ir pavardė Pilsudskis yra tos pačios šaknies, – šios giminės protėviai yra iš Pietų Lietuvos. Apie tai 1981 m. parašiau straipsnį. Beje, buvo teigiančių,

kad Pilsūdai kilę iš slavų, gal baltarusių *pil*, t. y. *gėrė* ir – *sud*, t. y. slavų *indas*. Įrodžiau, kad nėra tokio vietovardžio, taip pat kaip negali būti ir iš lenkiško *sqd*, t. y. teismas. Teismas – tai jau civilizacijos padarinys.

Gaila, kad B. Savukynas netęsė savo onomastikos darbų, nes jis turėjo tikrai gerų idėjų ir buvo gerų etimologijų autorius.

Ne opozicija, bet nauja pakopa

A. Judžentis. Pridursiu, kad laringalų teorija yra viena iš naujesnių indoeuropeistikos arba lyginamosios kalbotyros teorijų, šiuo metu ji jau išgalėjo ir visuotinai pripažįstama daugelyje Vakarų Europos universitetų. Vis dėlto lietuvių kalbotyroje sunkiai priimama. Taip yra todėl, kad nedaug kalbininkų su ta teorija yra geriau susipažinę, o vyresnio amžiaus profesūra, kuri daug nuveikė, įvesdama lietuvių kalbą į lyginamąją indoeuropeičių kalbotyrą, labai atsargiai vertina šią teoriją. Galime netgi teigti, kad jos nepripažįsta, bent jau iš dalies. Dėl to Lietuvoje indoeuropeistika pastarąjį dešimtmetį atsilieka nuo prancūzų ar vokiečių indoeuropeistikos darbų.

Prof. V. Smočinškis yra vienas iš tų žmonių, kurie labai drąsiai ir rezultatyviai taiko šią teoriją būtent lietuvių, prūsų ir latvių kalbų duomenims paaiškinti ir aprašyti. Tai tarsi dar vienas tyrinėjimų įrankis – ir jis geresnis už senąjį.

ML. *Tai opozicija senajai lyginamajai kalbotyrai?*

A. Judžentis. Pavadinčiau ne opozicija, o tos pačios lyginamosios kalbotyros nauja raidos pakopa.

V. Plungianas. Visa, kas buvo pasakyta apie laringalų teoriją, teisinga. Rusijoje ši teorija taip pat pripažįstama, visų pirma V. Ivanovo, T. Gamkrelidzės, L. Gercenbergo. To pakanka, nes juk ir indoeuropeistų nėra daug. Rusijoje 5–6 aktyviai dirbantys asmenys, užtat pasaulinio lygio.

A. Judžentis. Reikia turėti min-

tyje, kad vyresniosios kartos kalbininkams nėra paprasta įsisavinti naujas teorijas, taip pat ir laringalų.

Lietuvių kalbininkų galimybės

ML. *O kokios galimybės ta teoriją plačiau įsisavinti ir naudoti Lietuvoje?*

V. Smočinškis. Lietuvoje matau visai neblogų galimybių naujovėms skleisti. Štai man buvo pasiūlyta išleisti monografiją apie laringalus, jų atspindžius lietuvių kalboje. Tai reiškia, kad susidomėjimo esama. Akselis Holvutas yra kaip tik šios krypties Lietuvoje iniciatorius ir skatintojas. Jis domisi ne vien savo gramatika, sinchronine, kognityvine ir t. t. tipologija, bet ir kitomis naujovėmis.

A. Judžentis. Salų konferencijos dėstytojų skaitytų kursų pagrindu numatoma pradėti leisti naują knygų seriją *Bibliotheca Salensis* (*Salų biblioteka*). Jau šiais metais turėtų išeiti pirmosios knygos. Tai bus nedidelės monografijos, parašytos specialiai šiai serijai. Bus garsiausi tam tikros srities mokslininkų originalūs veikalai. Šios knygos Lietuvos kalbininkus ir kitus besidominčius supažindins su pasaulio kalbotyros naujovėmis. Serija orientuota pirmiausia į jaunus mokslininkus, taip pat doktorantus, studentus. Bus pristatyti žymiausi Rytų ir Vakarų kalbos mokslo pasiekimai.

ML. *Nuo ko bus pradėta, kokių autorių knygos pasirodys pirmiausia?*

A. Judžentis. Kol kas numatytos penkios knygos, iš jų kelios jau rašomos. Štai prof. V. Smočinškis rašo įvadą į laringalų teoriją. Prof. V. Plungianas pažadėjo parašyti įvadą į gramatinę tipologiją, arba – gramatinės tipologijos studiją. Tuo labai džiaugiamės.

ML. *Nuostabu ir labai malonu girdėti, kad mūsų garbūs pašnekovai pirmenybę teikia ne Varšuvos, Krokuvos ar Maskvos leidykloms, o serijai „Bibliotheca Salensis“. Skamba išties disidentiška.*

V. Plungianas. Apie tai jau esu rašęs rusų kalba, bet naująją knygą

parašysiu specialiai lietuvių skaitytojams. Man pačiam įdomu visa tai glaustai išdėstyti.

A. Judžentis. Šios knygų serijos tikslas – atnaujinti lietuvių kalbotyros metodiką. Ką tik kalbėjome, kaip svarbu yra tyrimų metodika. Lietuvių kalba – tai tik medžiaga, kurią galima aprašyti labai įvairiais būdais. Kol kas turime tik tradicinę kalbotyros ir vienos kitos ankstesnės teorijos rėmuose aprašytą lietuvių kalbą. To mažai, nes yra daug kitokių kalbotyros krypčių, metodų, tyrimo būdų. Svarbu pateikti skirtingų ir įvairių požiūrių, tai ir yra naujos mūsų serijos sumanymas.

Visos serijos knygos bus parašytos Salų vasaros stovyklų paskaitų pagrindu. Pernai paskaitas skaitė keturi dėstytojai, šiemet taip pat keturi (kai kurie iš jų dalyvavo jau antrą kartą). Šiemet jau turėtume sulaukti prof. V. Smočinškio ir čekų kalbininko Bohumilo Vykypčelo knygu. Čekų profesorius rašo apie Kopenhagos kalbotyros mokyklą. Savo monografiją jau yra įteikusi ir Torunės universiteto prof. Irena Savicka. Tai įvadas į klasikinę fonetinę tipologiją. Rankraštį pažadėjo atsiųsti Vokietijos Konstanco universiteto dėstytojas Bjornas Vimeris (Wiemer).

Gyvuos, kol bus palaikomi

ML. *Salų vasaros mokyklos kalbotyros knygų serija – labai solidus sumanymas. Matyt, tai savotiškas įrodymas, kad Salų vasaros mokyklos nezauda užsibaigti. Jei taip, tai ar jau turite idėjų trečiajai Salų vasaros mokyklai?*

A. Judžentis. Norėtume, kad Salų vasaros mokyklos vyktų kasmet. Gal sulauksime ir dešimtosios, dvidešimtosios. Viskas priklauso nuo lėšų. Naudodamasis proga ir *Mokslo Lietuvos* suteikta tribūna paminėsiu, kad pirmoji Salų konferencija buvo surengta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai parėmus. Šiais metais mūsų konferenciją ir vasaros mokyklą iš dalies finansavo Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas, o pagrindinės lėšos buvo skirtos iš Lietuvos Vyriausybės rezervo. Už šias lėšas pradėsime leisti ir seriją *Bibliotheca Salensis*. Už visa tai esame labai dėkingi savo rėmėjams.

Suprantama, kad esame visiškai priklausomi nuo valstybės globos ir paramos, nuo to, kaip ateityje mūsų šalies valdininkai ir Vyriausybė supras tokių renginių svarbą. Kiek būsime suprasti ir palaikomi, tiek gyvuosime.

ML. *Ką gi, leiskite visiems to ir palinkėti – kad nenutrūktų Salose pradėtas kalbininkų darbas, vaisingos diskusijos. Dėkoju ir už tą malonumą, kuri patyriau dalyvaudamas šiame pašnekesyje su žymiais kalbotyros atstovais. Lieka tikėtis, kad tokį patį malonumą patyrė ir mūsų skaitytojai. Dar kartą ačiū.*

Gediminas Zemlickas

Salų konferencijos „disidentai“ – Artūras Judžentis, Vladimiras Plungianas ir Voicechas Smočinškis – nusiteikę tęsti pradėtąją veiklą

Arnoldas PIROČKINAS

Aria ir lietuvių literatūros dirvą

Čekų literatūrologui prof. habil. dr. Radegastui Parolekui šių metų gruodžio 1 d. sukaks 85-eri metai. Kadangi Jubilatas savo mokslo darbus yra skyręs ne vien gimtosios, bet ir kitų tautų literatūrų tyrinėjimui, tai jo sukaktis darosi tarptautiniu įvykiu. Tokia proga, visai suprantama, dera apibūdinti ypač vaisingą Profesoriaus dėmesį ir lietuvių literatūrai. Jo lituanistinė veikla verta didelės monografijos. O dabar, kol atsiras jai atsidedęs lietuvių ir čekų literatūrų ryšių tyrėjas, praskleiskime mūsų visuomenei kelis puslapius apie Radegastą Paroleką – žmogų ir jo lituanistinius darbus.

Įdomus Jubilato gyvenimo kelias. Būsimasis profesorius, kaip sakytą, yra gimęs prieš 85-erius metus – 1920 m. gruodžio 1 d. Prahėje. Jo tėvai – neseniai po visų revoliucijų ir suiručių iš Ukrainos tėvynės grįžęs dailininkas-grafikas Františekas Parolekas ir Rygoje gimusi latvaitė Dagmara Salminia (Salminia, čekai rašo Dagmar Salminšová). Savo pirmgimį jie pavadino Radegastu (slavų vaišingumo dievo vardas). Per kelerius metus jiems gimė dar du vaikučiai. Deja, juos netrukus priglaudė įvairūs globėjai ir vaikų globos įstaigos: 1925 m. mirė tėvelis, o 1926 m. – mamytė.

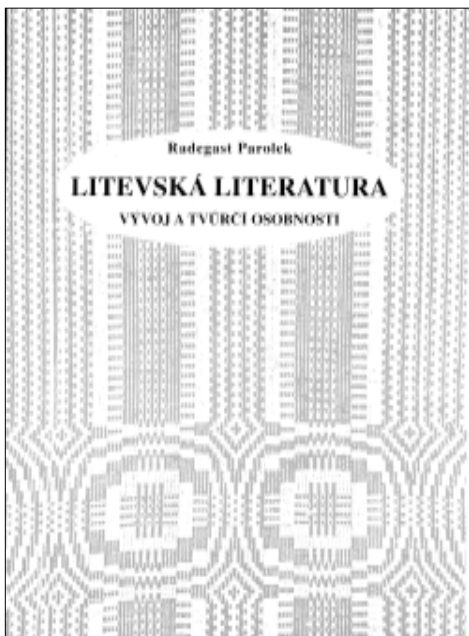
Nors ir nuo penkiolikos metų turėjo pats rūpintis pragyvenimu, vis dėlto 1936 m. baigė miesto mokyklą ir įstojo į prestižinę Prahos gimnaziją *Atheneum*, kurios atestatas suteikė teisę stoti į aukštąją mokyklą. Mokslo gimnazijoje trikdė 1938 m. prasidėję įvykiai, kurie po metų, kovo 15 d., baigėsi Čekijos okupacija: hitlerinė Vokietija įvedė savo kariuomenę ir įkūrė vadinajamą Čekijos ir Moravijos protektoratą. Kitų metų gegužės pabaigoje jaunuoliui įteikiamas mokyklos baigimo atestatas, tačiau toliau mokytis jis negali: 1939 m. lapkričio mėn. okupantai buvo uždare visą Čekijos aukštąsias mokyklas. Tad Radegastas, pasimokęs vienus metus keturmetės mokyklos, vadinamos akademija, baigiamojoje klasėje, įsidarbina neįgalųjų vaikų namuose. Kai juos uždaro, iki 1945 m. vasaros dirba lakų gamykloje.

Čekų tauta nesitaikstė su okupacija, ypač aktyviai įvairiais būdais jai priešinosi jaunimas. Okupacinis režimas kaskart griežtėjo. 1941 m. rugsėjį Čekijoje įvedama karinė padėtis. Jis griebėsi ypač nuožmių represijų, kai 1942 m. birželio 10 d. netoli Lidicės kaimo per atentatą čekų patriotai nužudė Adolfo Hitlerio proteguotą žymų gestapininką, nuo 1941 m. ėjusį protektorato viršininko pareigas Reinhardą Heidrichą (Heydrich). Į okupantų represijas atsiliėpdami R. Paroleko aplinkos jaunuoliai įkūrė nelegalų dramos būrelį, o 1943 m. kovo pabaigoje ėmė leisti patriotinį laikraštį *Literární dopis* (Lietuviškas laiškas). Jame aktyviai bendradarbiavo ir būsimasis profesorius: spausdino savo eilėraščius, prozas kūrinius ir kritikos straipsnius. Pasirodė ir kiek rusų lyrikos vertimų. Taigi šiame leidinyje išryškėjo Jubilato literatūriniai polinkiai. Todėl po 1945 m. gegužės, kai Čekijoje atsikūrė aukštosios mokyklos, einantis 25-uosius metus jaunuolis jau buvo apsisprendęs dėl būsimosio kelio – stojo į Prahos Karolio universiteto Filosofijos fakultetą. Čia jis klausė profesoriaus Jano Mukaržovskio (Mukaržovský) estetikos paskaitų. Jam slavų tautų kultūros istorijos kursą skaitė profesorius Zdenekas Nejedlas (Nejedlý), o rusų literatūros isto-

rija – profesorius Bohumilas Matezius (Mathesius). Pastarojo iniciatyva 1947 m. pabaigoje R. Parolekas išsiunčiamas į Leningradą (dabar Sankt Peterburgas) universitetą studijuoti rusų literatūros. Čia būsimajam čekų literatūrologui dėstė bene patys žymiausi tuo laiku jos specialistai. 1951 m. liepos 2 d. R. Parolekas gauna šio universiteto diplomą su pagyrimu.

Nuo 1952 m. jaunas specialistas pradeda dirbti Karolio universiteto Prahėje Filosofijos fakultete. Derindamas čekų ir rusų literatūrinių mokymų nuostatas, R. Parolekas išplėtojo įvairių tautų literatūrų tyrimą. Svarbu pabrėžti, kad tų literatūrų reiškiniai nenagrinėjo izoliuotai, bet visada stengėsi juos susieti pirmiausia su čekų patirtimi, o toliau ir su kelių tautų literatūrų duomenimis.

Šia proga vertėtų pažymėti, kad čekai turi labai seną ir gilią tradiciją studijuoti kitų tautų kalbas ir literatūras. Mat Čekija yra dviejų didelių kultūrų – slavų ir germanų – susidūrimo zonoje. Patirdami agresyvią politiką, ekonominę ir kultūrinę vokiečių ekspansiją, čekai atsparos ieškojo genetiškai artimų slavų kraštuose. Todėl jų dėmesys visą laiką krypo į Rusiją, Lenkiją ir pietų slavų tautas. Kartu į jų akiratį patekdavo ir neslavų tautos – vengrai, baltai. Antai Prahos universiteto slavų literatūros profesorius poetas Františekas Ladislavas Čelakovskis (Čelakovský) jau 1827 m. išleido *Lietuvių liaudies dainų* rinkinį, kuriame buvo sudėti 74 Liudviko Rėzos dainų vertimai. Taigi čekiškas rinkinys pasirodo vos po dvejų metų nuo išgarsėjusio Europoje L. Rėzos leidinio, išspausdinto 1825 m. Karaliaučiuje. Pavydėtinas operatyvumas, liudijantis, kaip atidžiai čekai domėjosi lietuvių liaudies

Tai išskirtinis prof. Radegasto Paroleko veikalas apie lietuvių literatūrą

kūryba! Čelakovskis buvo pramokęs net lietuvių kalbos, susipažinęs su Kristijono Donelaičio kūryba.

Taigi čekų literatūros mokslas ir praktika skatino jaunąjį mokslininką R. Paroleką nesitenkinti vien rusų literatūra. Jo akys visų pirma nukrypo į latvius. Šiuo atveju tam tikrą impulsą galėjo duoti suvokimas, jog pagal motiną jis pusiau latvis! Kaip čia neatkreipsi akių į jų kalbą ir literatūrą! O nuo latvių – tik žingsnelis prie lietuvių. Paskiau atėjo eilė dar estų kalbai ir literatūrai. Taip jam atsivėrė nepaprastai platus ir našus darbo laukas.

Iš karto derėtų pasakyti, kad Profesorius priklauso tai kategorijai mokslininkų ir apskritai kūrėjų, kurių darbų gausa tokia didelė, jog viskam

Profesorius Radegastas Parolekas

apžvelgti neužtektų nė didelės monografijos. Tad palikime jo nuopelnų rusų, latvių ir kitų tautų literatūroms vertinimą specialistams ir pamėginkime bent gana paviršutiniškai išvardyti pačius žymiausius prof. R. Paroleko darbus iš lietuvių literatūros srities.

Gal kas nustebts, kad prof. R. Parolekas kaip lituanistas debiutavo 1969 m. palyginti netikėtos temos leidiniu *Lietuvių knygine grafika* – keturių puslapiukų prospektu. Tik nuo 1972 m. pradėjo nuosekliai rodytis jo rašiniai apie lietuvių literatūrą. Apskritai visą Profesoriaus lituanistinę veiklą galėtume apytikriai skirti į tris šakas. Dažnai jos beveik neatskiriamai susipynusios. Nėra ko tų šakų apibūdinti pagal vertę ar svarumą – jos visos mums labai vertingos.

Tad gal pradėkime mūsų apžvalgą nuo paties R. Paroleko vertimų, nors ši sritis chronologiškai nėra pirmoji. Vertimų Profesorius griebėsi tada, kai įsitikino, kad čekų visuomenei, kol ji nėra geriau susipažinusi su lietuvių (taip pat ir latvių) kūryba, teorinės studijos apie Pabaltijo literatūras lieka gana miglotos. Pirmieji jo reikšmingi vertimai iš lietuvių kalbos pasirodė 1980 m. žurnale *Světová literatura* (Pasaulio literatūra) Nr. 5. Tai buvo Vinco Mykolaičio-Putino, Justino Marcinkevičiaus, Algimanto Baltakio, Alfonso Maldonio ir Marcelijaus Martinaičio 15 eilėraščių, išverstų kartu su Voitechu Jestršebu (Jestřeb).

1980 ir 1981 m. Vilniuje *Vagos* leidykla išleido ir tris knygutes vaikams, verstas R. Paroleko: pasaką *Kaip gaidelis pono dvarą grovė* (čekiškai *Jak kohoutek panský zámek zbořil*), Eduardo Mieželaičio poemėlę (kartu su V. Jestršebu) *Kastantas – muzikantas* (čekiškai *Jak se stal Kostas huděbníkem*). Kosto Kubilinsko poemėlė *Vai tu Martynai* (versta taip pat abiejų vertėjų) čekiškai vadinosi *Vítečku, Vitku...* Vertimo pradžia tinka ir vaikiškos knygelės.

1982 m. Prahos leidykloje *Československý spisovatel* išėjo R. Paroleko parengta dešimties XX a. antrosios pusės lietuvių poetų kūrybos antologija *Slunce v jantaru* (*Saulė gintare*). R.

Parolekui priklauso V. Mykolaičio-Putino, Just. Marcinkevičiaus, A. Baltakio, A. Maldonio ir M. Martinaičio eilėraščių vertimai. Kiti penki čekų literatai išvertė Antano Miškinio, E. Mieželaičio, Janinos Degutytes, Juditos Vaičiūnaitės ir Vlado Šimkaus kūrinis. Tačiau Profesorius šiems vertėjams, nemokantiems lietuvių kalbos, parengė pažodinius vertimus.

Antologija *Saulė gintare* vaizdžiai atskleidžia antrąjį R. Paroleko lituanistinės (tai tinka ir latviams) veiklos aspektą – organizacinį, skatinamąjį ar dar kitaip jį pavadintume. Norint išleisti tokią knygą, reikėjo bendrauti su leidykla, sutelkti vertėjus, parengti visuomenę. Šis aspektas atsiskleidžia 1988 m. išėjusiame trijų Pabaltijo tautų poezių meilės lyrikos vertimų rinkinyje *Nadherní stromy lásky* (*Žavingi meilės medžiai*), kur šalia keturių latvių ir trijų eščių reprezentuojamos ir trys lietuvių poetės – Onė Baliukonytė, Birutė Baltrušaitytė ir Gražina Cieškaitė.

Prof. R. Parolekas lietuvių literatūrą populiarino įvairiais atsiliepiamais periodikoje, enciklopediniais straipsniais. Didelė jo pastangų dalis liko nepastebima viešumai: tai betarpiškas bendravimas su leidyklomis dėl lietuvių rašytojų kūrybos leidimo. Profesorius dėjo daug pastangų, kad čekų leidyklos susidomėtų Kazio Borutos, Vinco Krėvės, Salomėjos Nėries, Juozo Tumo-Vaižganto, Eduardo Mieželaičio, Vytauto Sirijos-Giros, Romualdo Lankausko, Vytautės Žilinskaitės, Rimanto Šavelio ir kitų lietuvių darbais. Pažymėtina, kad jo apybraiža *Pabaltijo tautų literatūros*, išleista 1975 m. Zagrebe kaip septintasis *Pasaulinės literatūros istorijos* tomas (*Povijest svjetske književnosti u osam knjiga. Knjiga 7, s. 527–570*) bus bene pirmasis lietuvių literatūros pristatymas slovėnų visuomenei. Čia autorius tris Pabaltijo tautų literatūras apibūdino keldamas ir jų tipologinio gretinimo uždavinį.

Apskritai Pabaltijo literatūrų tipologinio uždavinio sprendimas išsamiai pateikiamas 1982 metais. Jubilato monografijoje *Srovnávací dějiny baltických literatur. Od nejstarší ch dob po současnost* (*Gretinamoji Pabaltijo literatūrų istorija. Nuo*

seniausiųjų laikų iki dabarties). Mokslininkas šios studijos septyniuose skyriuose apžvelgia tai, kas bendra Pabaltijo literatūrų raidai ir kaip skirtingos visuomenės sąlygos nulėmė jų skirtumus. Latviai šį veikalą išleido net du kartus: 1982 ir 1985 metais.

Profesorius savo idėjas Pabaltijo literatūrų klausimu yra plėtojęs ir kituose darbuose. Šiuo požiūriu išskirtinis jo veikalas yra apybraiža *Litėvská literatūra. Vývoj a tvůrčí osobnosti* (*Lietuvių literatūra. Raida ir kūryba*). Studija išėjo 1996 m., kai ir Lietuvoje, ir Čekijoje buvo žlugęs komunistinis režimas. Todėl mokslininkui atsivėrė sąlygos kalbėti be užuolankų ir nutylėjimų. Lietuvių literatūra monografijoje pristatoma čekams labai išsamiai. Kadangi šis profesorius darbas aptartas žurnale *Metai* (1998, Nr. 4, p. 147–150), tai čia jo nekomentuojame.

Tačiau norėtušį pabrėžti vieną dalyką: prof. R. Parolekas visuose savo darbuose, kuriuose gretina lietuvių literatūrą su kitų tautų literatūromis, visada susizavėjęs kalba apie K. Donelaičių. Antai paskutiniame mus pasiekusiame jo rašinyje *Čelakovský a typologie obrozni Baltu (teze)* (*Čelakovskis ir Pabaltijo tautų atgimimas. Tezės*), išspausdintame 2004 m. išėjusiame leidinyje *Pocta Čelakovskému* (Baltistų pagarba F. L. Čelakovskui), nagrinėja daugeliui Rytų Europos tautų literatūrų būdingą ypatybę jungti klasicizmo ir romantizmo elementus. Tai matyti ir K. Donelaičio *Metuose*. Juose „stiprus racionalistinis elementas“, būdingas klasicizmui. Tačiau, antra vertus, K. Donelaitis „aistringai gina lietuvių tautos teises, vaizduoja jų tautinius papročius, naudojasi tautosakos motyvais, gina lietuvių kalbą“. Profesorius daro išvadą, kad toks klasicizmo ir romantizmo elementų derinimas ištiso regiono literatūrose buvęs vienintelis ir parankiausias pasirinkimas. „Jis liudija Donelaičio genialumą, kad buvo pirmas leidęs šiuo keliu, kuriuo paskui jį pasekė beveik visų Vidurio ir Rytų Europos „mažųjų tautų“ atgimimo veikėjai“. Nesą atsitiktinumo, kad šiuo keliu pasukęs ir čekų Čelakovskis: čia jam labai padėjusi Lietuva – L. Rėzos dainos ir K. Donelaičio *Metai*.

1998 m. profesorius Paroleko pastangomis išleista latvių ir lietuvių liaudies dainų antologija *V kruhu krásy* (*Grožio pasaulyje*) ryškiausiai atskleidžia jo trijų lituanistinės (priedėkime ir latvistiką) veiklos barų derinį. Antologijos įvadinis straipsnis *Latvių ir lietuvių liaudies poezija. Jos savitumas ir poetika* reprezentuoja mokslininką, literatūros tyrėją, gretinamosios literatūrų istorijos specialistą. Visas latvių dainas ir daugumą lietuvių liaudies dainų, išskyrus kelias verstas Jaroslavo Kabyčeko (Kabiček) ir raudas, kurias vertė Dagmara Vaniova (Dagmar Vaňová), pateikė antologijos sudarytojas. Na, o dėl organizacinės šio leidinio dalies galime nujauti: viena aišku, kad tokie dalykai pasiekia viešumą tik nemažomis jų entuziastų pastangomis.

Už Profesoriaus pečių 85 gilios ir vaisingos metinės vagos. Dalis jų eina ir per lietuvių literatūros dirvą. Čia jo pasėtos kūrybinės idėjos ilgainiui suvešės ir duos brandų derlių. Už jas Sėjėjo vardas bus įrašytas aukso raidėmis mūsų literatūros ir čekų bei lietuvių tautų kultūrų santykių istorijos puslapiuose – jį su dėkingumu minės ne tik mūsų karta, bet ir būsimieji lituanistai.

Vilniaus universitetas
Lietuvos mokslų akademija

Konferencijos

MAŽOSIOS LIETUVOS KULTŪROS ISTORIJOS PAVELDAS

SPRENDIMAS

2005 m. rugsėjo 22–24 d.

IŽANGA

Konferencija pažymi, kad dėl ypatingų istorinių aplinkybių Lietuvos Respublikai priklausančioje Mažosios Lietuvos etnokultūrinio regiono dalyje (Klaipėdos krašte) nuo 1944 iki 1990 m. kultūros paveldas sunyko arba buvo sunaikintas nepalyginamai daugiau negu bet kurioje kitoje valstybės dalyje. Dėl sovietinio valdymo dešimtmečiais vykdyto etnocido sunyko apie 90 proc. Mažosios Lietuvos kultūros paveldo objektų. Dėl to šiuo metu kultūros paveldo būklė Klaipėdos krašte yra gerokai blogesnė negu kituose šalies etnokultūrinuose regionuose.

Esminio persilaužimo užtikrinant išlikusio paveldo apsaugą ir atgimimą nepasiekta ir Nepriklausomybės laikotarpiu. 1990–2005 m. Mažosios Lietuvos kultūra ir materialusis paveldas buvo daug mažiau tiriama negu analogiškos Didžiosios Lietuvos vertybės. Žymime, kad Lietuvos Respublikos Kultūros vertybių apsaugos departamentas, vykdydamas kultūros paminklų apsaugą buvusiam Klaipėdos krašte, nepakankamai atsižvelgia į šio regiono specifiką, neįvertina tiek šių paminklų išliekamosios svarbos, tiek jų naudotojų galimybių. Pavyzdžiui, iš labai negausių, kartais tik keletą arba keliolika narių turinčių evangelikų liuteronų bendruomenių reikalaujama, kad jos surinktų 50 proc. lėšų kultūros paminklams laikomų bažnyčių remontui. Kultūros paveldo centras Mažosios Lietuvos kultūros paveldo paminklų apskaitai skiria per mažai dėmesio. Pavyzdžiui, Pagėgių savivaldybės teritorijoje šiuo metu valstybės saugomais paskelbti tik 86 paminklai. Tačiau daugumos jų nurodoma tik archeologinė ir architektūrinė vertė, nekreipiant dėmesio į istorinę vertę. Nesaugomi net tokie akivaizdžiai kultūrinę vertę turintys objektai kaip Piktupėnų ir Žukų senosios mokyklos, buvusios Kristijono Donelaičio gimnazijos pastatas Pagėgiuose ir su rašytojo Johaneso Bobrovskio gyvenimu susijęs namas Mociškiuose. Neįvertinta ir kaip istorijos paminklas nesaugoma Klaipėdos rajono savivaldybės teritorijoje esanti Priekulės spaustuvė ir jo savininko Jurgio Traušio kapas Drukių kaimo kapinėse. Šis pastatas yra vienintelis iš kaizerinės Vokietijos laikų išlikęs tokiais paskirčiai projektuotas architektūros paminklas.

Atkreipiame ypatingą dėmesį į kritišką daugelio Mažosios Lietuvos kapinių būklę. Vien buvusio Klaipėdos krašto teritorijoje jų iš viso yra apie 1 tūkstantį. Kapines sunku pritaikyti lankymui, dar sunkiau apsaugoti jose išlikusias materialines vertybes. Čia vis dar pasitaiko antkapinių paminklų grobimo ir net pa-

laikų niekinimo – plėšikavimo. Į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių apskaitą kaip vieną kultūros kompleksai nepatenka saugotinos Drevernos, Kisinių, Kriokiškių, Piktupėnų, Ropkojų, Saugų, Sokaičių, Vanagų ir kitos Klaipėdos, Šilutės, Neringos, Pagėgių, Jurbarko ir Tauragės savivaldybių teritorijose esančios senosios kapinės.

Etninė Mažosios Lietuvos architektūra sudaro didelę ir svarbią viso šio krašto kultūros paveldo dalį. Mediniai pastatai, jų neprižiūrint, nyksta daug greičiau negu mūriniai, o dabartiniai savininkai, dažniausiai senyvo amžiaus gyventojai, negali jų ne tik kvalifikuotai remontuoti, bet ir tinkamai išlaikyti. Šilutės rajone 2005 m. vasarą buvo uždarytos kelios pradinės mokyklos, veikusios Prūsijos ir Vokietijos valdymo laikais statytuose savitos architektūros tipiniuose mokyklų pastatuose. Visus pasikeitę savininkai neabejotinai pritaikys kitoms reikmėms ir radikalai perstatys. Naujų statybų gausėjimas Kuršių nerijoje kelia grėsmę prarasti šio unikalaus krašto istorinį ir gamtinį savitumą. Taip pat pastebėta, kad naujų statinių projektuotojai per mažai atsižvelgia arba iš viso nepaiso architektūros reglamentų, kurie yra nustatyti 1994 m. ir kituose Neringos urbanistinės raidos planuose bei Nacionalinio parko nuostatuose. Didelį susirūpinimą kelia dvarai. Jų pastatai dažniausiai yra privatizuoti ir apgyventi asocialių šeimų, todėl susiduriama su išsaugojimo, konservavimo ir atstatymo problemomis. Valstybės ir savivaldybių lėšų panaudojimas yra laikomas privačių interesų protegavimu. Tačiau be priežiūros palikti dvarai yra pasmerkti sparčiam sunykimui.

Rambyno regioninio parko direkcija, pasitelkusi įvairių fondų ir institucijų paramą, 2002–2004 m. pagerino avarinę Rambyno alkakalnio būklę: atlikti reikalingi tyrinėjimai, stabilizuota erozijos pažeisto šlaito būklė, kaip apsauginė priemonė, kartu ir lankytojų patogumui apžvalgos vietoje įrengti laiptai. 2005 m. Phare programos lėšomis parengtas Rambyno kalno pritaikymo lankymui techninis projektas, kuriame numatyti tolimesni šios teritorijos tvarkymo darbai. Tačiau globos reikia ne tik Rambyno kalnui. Ant jo išlikusios prieškarinio įtakingos Klaipėdos kultūros ir švietimo draugijos *Aukuras* sodybos (dabar gyvena Stakvičiai), kalno papėdėje esančio Bitėnų kaimo, jo kapinių ir aušrininko Martyno Jankaus memorialinės sodybos-muziejaus teritorija ir statiniai sudaro vientisą kompleksą. Jis toli peržengia regioninio paminklo reikšmę. Šio komplekso išsaugojimo ir tolesnio pritaikymo paveldo aktualinimo reikmėms problemos turi būti sprendžiamos vadovaujantis bendru pro-

Rambyno kalno apžvalgos aikštelė

jektu. Deja, pačios Martyno Jankaus memorialinės sodybos-muziejaus teritorija ir net pastatai padalyti tarp dviejų savininkų.

Visos Vakarų Lietuvos savivaldybės, paveldosaugos ir kultūros institucijos, visuomeninės organizacijos nepakankamai rūpinasi žymių Mažosios Lietuvos lietuvių ir vokiečių vardų įamžinimu. Net Klaipėdoje iki šiol nėra dailininko Adomo Brako, istoriko Anso Bruožio, Bažnyčios ir politikos veikėjo Viliaus Gaigalaičio, politikos ir valstybės veikėjo Erdmono Simonaičio, pedagogo Miko Šlažos vardu pavadintų vietų ir objektų, neatkurtas prieškariniu buvusios pirmojo *Aušros* redaktoriaus Jurgio Mikšo gatvės pavadinimas. Įvairiose Pamario krašto vietovėse neįamžintas iškilų lietuvių tautinio ir politinio sąjūdžio dalyvių Jokūbo Brožaičio, Jurgio Bruvelaičio, tėvo Martyno ir jo sūnų Albino, Valentino ir Viktoro Gailių, Enzio Jagomasto, Kristupo Lekšo, Kristupo Loko, Martyno Pėteraičio, Jokūbo Stikloriaus, Jurgio Strėkio, Viliaus Šaulinsko ir kitų asmenų atminimas.

KONFERENCIJA SIŪLO

- Iš esmės įvertinti ir tikrinti ligšiolinę paminklosaugos strategiją Lietuvos Respublikai priklausančiame Klaipėdos krašte. Atnaujina muose ir papildomuose kultūros paveldo vertybių ir paminklų sąrašuose tinkamai atspindėti Mažosios Lietuvos medžiaginės kultūros ir paveldo visas rūšis ir porūšius, jų būklę ir ypatybes, saugojimo galimybes ir panaudos perspektyvą.

- Atsakingų ir suinteresuotų institucijų bei organizacijų pastangomis sukurti ilgalaikę Mažosios Lietuvos kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualinimo programą. Ją sieti su Lietuvos tūkstantmečio sukakties programa, kitais reikšmingais Lietuvos Respublikos ateities kultūros, mokslo, vidaus ir užsienio politikos plėtros uždavimais bei įvykiais.

- Kultūros vertybių paveldo departamente įkurti padalinį, kuris koordinuotų Mažosios Lietuvos istorinio, konfesinio, etnografinio paveldo fiksacijos, tyrimo ir išsaugojimo uždavinių vykdymą. Viena jo funkcijų galėtų būti paveldosaugos projektų rengimas. Strateginiam planavimui iš įvairių sričių mokslininkų (istorikų, kultūrologų, etnologų, teologų, kalbininkų, menotyrininkų, architektų ir kt.), paminklosaugininkų, konfesijų atstovų sudaryti darbo grupę.

- Sukurti duomenų bazę (sąvadą) apie Mažojoje Lietuvoje buvusį rašytinį kultūros paveldą: archyvus, bažnytinių metrikų knygas, saugomas Lietuvos Respublikoje, užsienio šalyse ir išeivijos telkiniuose, į elektronines laikmenas perkelti visą svarbiausią surinktą ir sukaitytą tokių paveldo medžiagą.

- Sudaryti išsamią Mažosios Lietuvos spaudos leidinių (knygų ir periodikos) lietuvių, vokiečių ir kitomis kalbomis bibliografinę duomenų bazę.

- Sukurti tiriamojo darbo programą, kuri

numatyti: 1) organizuoti ir vykdyti mokslines lauko ekspedicijas, kurių metu būtų atlikta generalinė Mažosios Lietuvos istorinio, konfesinio, etnografinio paveldo inventorizacija; 2) pagal atitinkamą metodiką susisteminti ir įvertinti Mažosios Lietuvos istorinio, konfesinio, etnografinio paveldo medžiaga būtų tiriama, ir gauti rezultatai skelbiami mokslinėje literatūroje, mokslo populiarinimo darbuose, aptariamais konferencijose.

- Įkurti tikslinį Mažosios Lietuvos medžiaginės ir dvasinės kultūros paveldo tyrimo ir veikalo apie jį leidybos, specialios interneto svetainės ir elektroninių priemonių, skirtų žinių apie paveldą telkimui ir sklaidai, palaikymo fondą.

- Sudaryti išnykusių arba baigiančių nykti kapinių sąrašus. Prie pačių kapinių pateikti informaciją, kad jos yra valstybės saugoma kultūros vertybė, pagal galimybes aptverti ir skirti lėšų bent minimaliai priežiūrai. Numatyti ir paskelbti baudžiamosios atsakomybės priemones už memorialinio pobūdžio kultūros paveldo naikinimą. Apie vokiečių karių kapines informuoti atitinkamas kapinių tvarkymo užsiimančias Vokietijos Federacinės Respublikos organizacijas.

- Sudaryti specialią kapinių tvarkymo programą. Ypatingas dėmesys vykdant programą turėtų būti atkreiptas į kalbiniu požiūriu itin vertingus antkapinius paminklus, atspindinčius krašto istorinius, tautinius ir kalbinius procesus (ypač vertingi paminklai su lietuviškais užrašais arba su lietuviškomis, taip pat baltiškoms pavardėmis). Visų tyrinėtojų medžiagą apie paminklinius kapų užrašus sukaupti, apdoroti ir paskelbti atskiru leidiniu.

- Rekomenduoti Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai ir Pagėgių savivaldybei, restauravus Plaškių arba Žukų bažnyčią, joje (ir prie jos) įrengti lietuvininkų kryžių ir antkapinių ženklų muziejų-memorialą. Jame galėtų būti saugomi nykstančių kapinių fragmentai (tvorelės, paminklai, užrašai), taip pat parodytas Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų bažnyčios sunaikinimo vyksmas.

- Specialiai sukurti atminimo ženklų paženklininti įžymių Mažosios Lietuvos politinio, kultūrinio ir švietėjiško sąjūdžio dalyvių palaidojimo vietas. Taip pat įamžinti Klaipėdos krašte gyvenusių ir kūrusių vokiečių lituanistų, rašytojų ir švietėjų atminimą.

- Sudaryti aktualių lietuvių politinio, kultūrinio ir švietėjiško sąjūdžio objektų (pastatų, vietų, paminklų, svarbiomis progomis sodintų medžių ir kt.) sąvadą ir juos įamžinti atminimo bei paminkliniais ženklais.

- Sudaryti tipiškos Prūsijos ir Vokietijos valdymo laikų visuomeninės paskirties raudonplytės architektūros statinių – mokyklų, geležinkelio stočių, pašto, žandarmerijos, teismo, girininkijų, administracijos ir kitų įstaigų – sąvadą ir užtikrinti vertingiausių objektų apsaugą.

- Numatyti prioritetus ir laiku skirti lėšas

Sunaikinta Plaškių bažnyčia (Pagėgių savivaldybė)

labiausiai priežiūros reikalingų paveldo objektų konservavimui (Plaškių bažnyčia) ir remontui (Rusnės, Žukų bažnyčios, kiti pastatai). Tokių objektų apsaugai sutelkti savivaldybių, Evangelikų (kai kada ir katalikų) bažnyčios, užsienyje gyvenančių kraštiečių paramą ir, rengiant projektus, pritraukti Europos Sąjungos lėšas. Naudojantis „kooperacijos abipus sienos“ programa, rengti paraiškas kultūros paveldo apsaugos projektams bendradarbiaujant su Vokietijos, Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities ir Lenkijos Varmijos-Mozūrų vaivadijos panašiomis organizacijomis.

- Atsižvelgiant į skaudžią patirtį ir nemaldomas tendencijas, susijusias su statybomis saugomose teritorijose, parengti metodinių-praktinių nurodymų dėl naujų pastatų statybos ir senų priežiūros atskirose urbanistinėse buvusios Mažosios Lietuvos teritorijose vadovą. Šiame leidinyje kiekvienas pilietis, susiruošęs statyti namą saugotinoje teritorijoje, turėtų rasti išsamią informaciją apie Mažosios Lietuvos medinių ir mūrinių pastatų statybos ypatybes, dabartiniai savininkai – nurodymus, kaip prižiūrėti seną pastatą.

- Sukurti Rambyno-Bitėnų istorijos paminklų kompleksą. Aušrininko Martyno Jankaus memorialinei sodybai-muziejui Bitėnuose suteikti valstybinio masto istorijos paminklo statusą ir jį priskirti kompetentingos institucijos pavaldumui bei aukščiausios kvalifikacijos darbuotojų atsakomybei. Su juo susiejamos Bitėnų kapinės, kurioms skiriama ypatinga apsauga ir globa.

- Sudaryti komisiją, kuri suformuluotų ikiprojektinius pasiūlymus ir paskelbtų atvirą projekto konkursą nacionalinės reikšmės paveldo objekto – Rambyno kalno teritorijos monumentinės zonos renovacijai, paskui atrinktų geriausią projektą įgyvendinti.

- Užtikrinti išskirtinės vertės istorijos paminklo – 1422 m. nustatytos ir 500 metų galiojusios sienos tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Prūsijos, kartu ir tarp Mažosios ir Didžiosios Lietuvos, linijos – apsaugą. Ją būtina pripažinti istorijos paveldo vertybe. Paviieniai sienos posūkio bei perėjimo punktai (pavyzdžiui, išlikę muitinės pastatai ties Smalininkais Jurbarko-Viešvilės kelyje, ties Vidugiriu Jurbarko rajone, ties Gargždais Klaipėdos rajone, ties Žagatpurviais Saugų-Švėkšnos kelyje Šilutės rajone, ties Pėžaičiais Klaipėdos rajone ir kt.) galėtų būti pažymėti simboliniais ženklais.

- Parengti išsamų istorinį ir geografinį Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Prūsijos sienos aprašymą, inventorizuoti išlikusius sienos elementus ir numatyti būdus, kaip juos konservuoti ir išsaugoti.

- Įkurti sienos muziejų, kuriame būtų pabrėžiami socialiniai, politiniai ir dvasiniai pasienio regiono ypatumai: emigracija, ne-

legalioji tautinio ir politinio judėjimo dalyvių migracija, knygnešystė, kontrabanda, gyventojų tautinis ir religinis tapatumas, gyvenimo būdo savitumai ir kita. Tai galėtų būti ir patrauklus turizmo verslo elementas.

- Remiantis Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1999 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 4(73) *Dėl tradicinių vietovardžių vartojimo transporto informacijoje* ir kitais dokumentais, Mažosios Lietuvos lietuviškus vietovardžius vartoti ne tik transporto informacijoje, bet ir žiniasklaidoje, geografijos tekstuose, žemėlapiuose ir kitur.

- Siekdami, kad Karaliaučiaus srityje rastųsi daugiau kultūrinės traukos istorinių objektų ir plėstųsi pažintinis turizmas, Kultūros ir Užsienio reikalų ministerijoms su Rusijos Federacija pasirašyti Lietuvos Respublikai aktualaus materialiojo kultūros paveldo globos sutartį, kuri leistų Lietuvos pušei reikšti iniciatyvą ir suinteresuotai dalyvauti tvarkant bei tyrinėjant Karaliaučiaus (Kaliningrado) srityje išlikusius kultūros paveldo objektus, įamžinant informacinėmis atminimo lentomis (ar kitaip) lietuvių kultūrai nusipelnusias šio krašto asmenybes. Prioritetiniais objektais laikytume Valtarkiemio ir Pabėtų bažnyčių pastatus, kultūros veikėjo Vydūno ir Enzio Jagomasto leidyklos-spaustuovės *Lituanija* namus Tilžėje.

- Siekiant suaktyvinti pažintinį turizmą ir kultūrinį bendradarbiavimą tarp Lietuvos Respublikos ir Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities, įpareigoti Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministeriją susitarti ir atidaryti Rusijos Federacijos konsulato pasienio keičiamųjų vizų išdavimo skyrių Kauno mieste.

- Aktualizuojant istorinės onomastikos vertę, pasiūlyti Vilniaus ir Klaipėdos universitetams kartu su valstybinio Imanuelio Kantto universiteto Lietuvių kalbos katedra Karaliaučiuje (Kaliningrade) surengti seminarą istorinių Karaliaučiaus karšto vietovardžių tema.

- Lietuvos Respublikos universitetams ir mokslo institutams periodiškai rengti mokslines ir metodines konferencijas aktualiais Mažosios Lietuvos kultūros paveldo tyrimo ir panaudojimo naujoje socialinėje ir ekonominėje aplinkoje klausimais.

Konferencijos rengimo komiteto pirmininkas Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas, Vilniaus universiteto profesorius habil. dr. Domas KAUNAS

Pirmininko pavaduotoja Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorė dr. Silva POCYTE

2005 m. lapkričio 14 d.

PRISIMENANT MIKALOJŲ KONSTANTINĄ ČIURLIONĮ

Lapkričio 8 d. Vilniaus kooperacijos kolegijos aktų salėje suskambo užburianti M. K. Čiurlionio muzika, skirta šio iškilaus kompozitoriaus 130-sioms metinėms atminti. Šia popiete prasidėjo renginių mėnuo, skirtas Kolegijos 60 metų jubiliejui pažymėti.

Džiugu, kad tokia proga mus aplankė garbūs svečiai, tai – garsus klasikinės muzikos atlikėjas, kompozitoriaus M. K. Čiurlionio provaikaitis Rokas Zubovas, dukterėčia Ariadna Čiurlionytė, kuri pasidalino atsiminimais apie savo dėdę ir papasakojo, su koku pasigėrėjimu tyrinėjo M. K. Čiurlionio reprodukcijose, kaskart išvelgdavo kažką naujo ir nematyto. Galbūt tai ją pastūmėjo nepamiršti vaikystės, praleistos su kompozitoriaus kūryba ir pasiūlyti Lietuvos vaikams dalyvauti piešinių konkurse. Mažieji dailininkai vaizdingai ir kūrybingai interpretavo – gimė daug gražių ir originalių piešinių, kuriuos galima pamatyti Kolegijos skaitikloje. A. Čiurlionytė pasidžiaugė, kad vienoje iš seniausių ekonominio profilio mokyklų, rengiančių būsimuosius vadybininkus, buhalterius, informatikus, atsirado gausus būrys kultūra ir menu besidominčių studentų, kuriems artima simbolizmas, romantizmas ir modernizmas.

Itin įdomus ir išsamus buvo Roko Zubovo pasakojimas apie M. K. Čiurlionio muzikinį palikimą. Muzikos garsai, iliustruojantys pranešimą, leido giliau pajusti, kas kamavo dvidešimtmetį kompozitorių, kuriantį tokią skausmo ir gėlos persmelktą muziką. Vieną iš liūdniausių etiudų M. K. Čiurlionis sukūrė savo jaunystės draugei ir mylimajai, kuri paklususi tėvų tironiškiems įgeidžiams, išsižadėjo draugystės su būsimuoju genijumi ir ištekojo už nemylimo vyro. Ne vienas skaudus išgyvenimas buvo įamžintas natų sąsiuvinyje. Tačiau, pasak R. Zubovo, jaunas kompozitorius kūrė ne tik rimtąją muziką, bet ir linksmas bei žaismingas mazurkas, polkas savo draugams. Viena iš jo pažįstamų net po 66 metų iš atminties užrašė dešimtį įvairių variacijų. Iš R. Zubovo pasakojimų supratome, kad dailininko gyvenimas buvo sunkus ir gimtojoje Lietuvoje, ir ypač Peterburge, kuris ne tik išgarsino, bet ir prazūdė tik pradėjusį skleisti talentą. Negailestinga liga, fizinis išsekimas pasiglemžė jaunąjį genijų, tačiau jo kūriniai liko klasika ir niekada nebus pamiršti meno mylėtojų.

Vienas iš daugelio M. K. Čiurlionio pomėgių buvo rašyti laiškus. Jūs būtų galima pavadinti minimalistiniais kompozitoriaus memuarais, kuriuose atsiskleidžia jautri, romantiška asmenybė, kupina gyvenimo džiaugsmo ir nepasiduodanti skaudiems likimo smūgiams. Nepriteklus daili-

ninką vertė imtis korepetitoriaus darbo, kurti lengvo žanro kūrinius, skirtus nerūpestingam aukštuomenės jaunimui, tačiau tylus nakties metas buvo skirtas tikrajam M. K. Čiurlionio pašaukimui – giliaprasmei kūrybai, kurios viršūnė – reto grožio bei skambesio simfonijos *Miške* ir *Jūra*. Ne veltui šie simboliški simfonijų pavadinimai įvardija gamtos stichijas, nes būtent gamta meniškios sielos kompozitoriui turėjo didžiausios įtakos. Druskininkų šilėlis – vieta, kur, pasak vietinių gyventojų, M. K. Čiurlionis mėgdavo leisti ramius vasaros vakarus, rymodamas po sena pušimi ir besiklausydams paukščių giesmių bei jiemis pritariančio medžių šlamesio. Daugelis motyvų, vyraujančių M. K. Čiurlionio kūryboje, yra bandymas atkartoti gyvūnijos ir augalijos garsus muzikos instrumentais. Ne paslaptis, kad mėgstamiausias ir mylimiausias kompozitoriaus instrumentas buvo fortepionas, todėl R. Zubovo atliekami kūriniai skambėjo taip įtaigiai, tarsi sklisdami M. K. Čiurlionio mintis ir jausmus. Garbieji svečiai, pasidalydami atsiminimais ir žiniomis, apie iškiltą XIX a. pabaigos–XX a. pradžios kompozitorių, praplėtė mūsų akiratį.

Toks buvo paskutinis pažinties etapas su garsiuoju kūrėju. Dar prieš šį renginį mūsų Kolegijos studentai lankėsi Kauno valstybiniame M. K. Čiurlionio muziejuje, kur išklause paskaitą apie dailininką ir kompozitorių, pasigrožėjo ne viena kūrinių reprodukcija bei galėjo pasiklausyti muzikos. Antrasis pažinties etapas įvyko Druskininkuose, jo gimtuosiuose namuose (M. K. Čiurlionio memorialiniame muziejuje). Pamačius, kokioje muzikalioje ir darnioje aplinkoje augo jaunas genijus, tapo aišku, kas turėjo įtakos šio menininko muzikiniams gebėjimams – jo meninius polinkius nulėmė gamtos grožis, žalumos gausa bei tyras oras. Druskininkai ypatingą dėmesį skiria kultūros ir meno puoselėjimui. Ne veltui vienas pirmųjų paminklų buvo skirtas M. K. Čiurlionii pagerbti. Šį monumentą aplanko kiekvienas miesto svečias, besidomintis kultūra ir norintis įsiamžinti šalia iškilaus kompozitoriaus, simboliškai vadinamo Lietuvos ambasadoriumi užsienio šalyse M. K. Čiurlionii turėtume dėkoti už Tėvynės garšinimą tolimiausiuose kraštuose. Jo talento dėka esame žinomi net Japonijoje, kur kompozitorių įvardijo XXI a. genijumi, pranokusiu savo epochą ne vienu dešimtmečiu.

Birutė Gavėnaitė

Mokslų istoriko jubiliejus

Lapkričio 17 d. Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) Žiniasklaidos ir renginių direkcijos direktoriui doc. Algimantui Jonui Nakui sukanka 70 metų.

Algimantas Jonas Nakas – Kauno politechnikos instituto (KPI) absolventas, 1972 m. apgynęs technikos mokslų kandidato (dabar daktaro) disertaciją. Baigęs studijas, dirbo gamyboje. Su kolegomis išbandė daugumą Vilniaus tiltų, suprojektavo ne vienos sostinės gamyklos, gyvenamųjų namų bei visuomeninės paskirties statinių konstrukcijų su tvirtinimą.

Dešimtmetį sėkmingai vadovavo VGTU Pastatų konstrukcijos katedrai, dėstė pastatų architektūrą ir konstrukcijas. Ilgametis profsąjungos komiteto pirmininkas. Būdamas juo, nuširdžiai rūpinosi bendradarbių socialiniais, buitiniiais ir aktyviojo poilsio reikalais.

Pastarąjį dešimtmetį A. J. Nakas sėkmingai vadovauja Žiniasklaidos ir renginių direkcijai, daug nuveikė kurdamas Univer-

siteto įvaizdį, supažindindamas visuomenę su Universiteto kasdiene veikla. Jo iniciatyva ir nuosirdžiu rūpesčiu nepamirštami VGTU ir visos šalies garbiausi mokslininkai. Tarp jų ir vilniečiai – prof. Anatolijus Rozenbliumas, Petras Vileišis, dr. Jurgis Gimbutas ir kiti. Apie juos A. J. Nakas parašė ne vieną įdomią knygą, mokslo bei populiaruose šalių žurnaluose išspausdino kelias dešimtis turiningų rašinių. A. J. Nako iniciatyva statybos ir apskritai technikos mokslo raida, praeities patirtis aptariama šios tematikos kasmetinėse konferencijose. Jis vienas iš tradicija tapusių *Gedimino dienų* organizatorių. Šios dienos prasmingai įsilieja į tradicinę sostinės rengiamą *Gedimino savaitę*.

Algimantas Jonas Nakas VGTU dirba nuo KPI Vilniaus filialo įsteigimo laikų. Jis labai pareiagingas, iniciatyvus ir aktyvus Universiteto bendruomenės narys.

Julius Norkevičius

Jubilato doc. Algimanto Jono Nako, VGTU rektorius prof. Romualdo Ginevičiaus ir pirmojo prorektorius prof. Edmundo Kazimiero Zavadsko pokalbis

Garsaus Vilniaus gydytojo ir „Nenaudėlių“ prezidento Jokūbo Šimkevičiaus sukaktį menant

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Libertas KLIMKA

Šią vasarą sukako 230 metų nuo iškilaus mūsų krašto mokslininko, patrioto ir visuomenininko Jokūbo Šimkevičiaus (1775–1818) gimimo. Tačiau šiandien šis vardas mažai kam tėra žinomas. Medicinos istorikai teigia jį buvus kaulų lūžių operacinio gydymo pradininku Rusijos imperijoje, pirmojo pediatrijos vadovėlio autoriumi, blaivybės sąjūdžio iniciatoriumi. Amžininkai taip atsiliepdavo apie gydytoją: tai neišsemiamo sąmojo ir gyvybingumo, reto padarumo žmogus, nuoširdus labdaris. J. Šimkevičius išties buvo pasiekęs gydytojo karjeros aukštumas: medicinos ir chirurgijos bei filosofijos ir laisvųjų menų mokslų daktaras, caro Aleksandro I asmeninis gydytojas, Paryžiaus eksperimentinės medicinos, Peterburgo medicinos akademijos, Varšuvos karališkosios mokslo mylėtojų draugijos narys, Vilniaus medicinos mokslo draugijos prezidentas, universiteto garbės narys, Savičiaus ligoninės Vilniuje vyriausiasis gydytojas ir plačiai žinomas mieste praktikas.

Nedaug tėra išlikę žinių apie J. Šimkevičiaus privatų gyvenimą. Kilimo iš Žemaitijos, Raseinių apskritys; gimė 1775 m. liepos 2 dieną. 1796 m. jaunuolis įstojo į Vilniaus universitetą, tuomet vadintą Vyriausiąja Lietuvos mokykla, kur gavo tikrai gerą medicininį išsilavinimą. Studijos buvo nelengvos, tačiau įdomios. Tik to laiko labai stigo, nes studentas privalėjo pats ir pragyvenimui užsidirbti. Vertėsi daugiausia privačiomis pamokomis. 1802 m. gegužę fakulteto tarybos J. Šimkevičius vienbalsiai buvo pripažintas vertu „medicinos ir chirurgijos lauru“. Jaunasis gydytojas labai sparčiai kopė profesinės karjeros laiptais; po trumpo stažuotės Paryžiuje įgijo ir mokslų daktaro laipsnį.

1805 m. Lietuvos gydytojai susibūrė į pirmąją Rusijos imperijoje Medicinos mokslo draugiją. Jos steigimo darbuose tarp 15 aktyvistų dalyvavo ir J. Šimkevičius. Draugijos veikla buvo labai reikšminga medicinos lygiui Lietuvoje, gydytojų kvalifikacijai kelti, apskritai sanitarijam švietimui plisti krašte. J. Šimkevičius vėliau buvo išrinktas ir šios draugijos pirmininku.

1806 m. buvo išspausdintas pirmasis J. Šimkevičiaus veikalas, skirtas chirurgijai ir traumatologijai. 1810 m. gydytojas išleido fundamentalų darbą apie vaikų ligas. Šios knygos, parašytos lenkų kalba, yra pirmieji moderniosios medicinos traktatai ne tik Lietuvoje, bet ir tuometinėje Rusijos imperijoje. Todėl J. Šimkevičius pagrįstai laikomas kaulų lūžių ir vaikų įgimtų deformacijų operacinio gydymo, taip pat ortodontologijos pradininku Rytų Europoje. O 1818 m. gydytojas nustebino visuomenę, parašydamas labai įtaigią knygą apie girtuoklystę ir kitokių svaigalų vartojimo žalą. Veikalo titulinį puslapį puošia graviūra, vaizduojanti Minervą, išminties dievaitę ir Eskulapą, legendinį gydytoją, vejančius šalin Bakchą ir jo garbintojus. Girtavimo problemą J. Šimkevičius nagrinėjo ne tik medicinos, bet ir kitais požiūriais – istoriniu, socialiniu, ekonominiu, moraliniu, pedagoginiu, net nacionaliniu. Gali būti, kad ši knyga paskatino ir vyskupą M. Valančių imtis blaivybės sąjūdžio iniciatyvos.

Mokslininko, gydytojo praktiko ir rašytojo darbą J. Šimkevičius dažkokiais stebuklais sugebėdavo derinti su labai aktyvia visuomene veikla. Visuose Vilniaus švietimo sambūriuose jis buvo mieliai laukiamas, nes garsėjo sąmoju, mielu elgesiu ir gerais patarimais.

Visuomeninė jo veikla buvo pažymėta ryškiais patriotinėmis nuostatomis. Gydytojas priklausė elitinei Vilniaus masonų ložei *Uolusis lietuvis*, siekusiai liberalių pažiūrų bei švietimo sklaidos krašte. Vis dėlto masonų veiklos formos, o ypač apeigų mistiškumas jau nebeatitiko laiko dvasios. Todėl eilinėje ložės sueigoje J. Šimkevičius pasiūlė reformą ir ėmė įtikinėti narius, kad visa veikla ir sukauptos lėšos turėtų būti skiriamos liaudies švietimo reikalams. Daugumai narių su šiais siūlymais nesutikus, J. Šimkevičius su būreliu vienminčių 1817 m. įkūrė naują ložę, kurią pavadino *Reformuotas uolusis lietuvis*. Dabar sueigos iš esmės ėmė mažai kuo skirtis nuo mokslo draugijos susirinkimų. Pavyzdžiui, buvo svarstoma, kaip pašalinti iš Neris upės akmenis, trukdančius laivybai, kaip pakelti žemės ūkio produktyvumą, įdiegti dvaruose kai kuriuos naudingus techninius išradimus ir kt.

Tačiau daugiausia savo išmonės, energijos ir širdies šilumos Jokūbas Šimkevičius sudėjo į steigiamos *Nenaudėlių* (lenkiškai *Szubrawcy*) draugijos veiklą, kurios pirmuoju prezidentu ir buvo išrinktas. Draugijos nariai savaip pertvarkė masonų apeigyną – sukūrė komišką jo išraišką. Apskritai šis švietimo sambūris įsikūrė, kad paremtų satyrinį laikraštėlį *Gatvės žinios* (*Wiadomości Brukowe*). Leidinys, sklaidamas krašte švietėjiškas idėjas ir išjuokdamas obskurantizmą, siekė kurti demokratiškesnę visuomenę. *Nenaudėlių* kodeksas skelbė, kad spausdintu žodžiu bus kovojama su

pasenusiais papročiais, visuomenės socialiniais prietarais ir ydomis: girtavimu, azartiniais lošimais, pomėgiu bylinėtis, tamsuoliškumu, tuščiu didžiavimusi aristokratiška kilme, besaikiu baudžiauninkų engimu, žeminimusi prieš galinguosius, šlėktišku turto švaistymu ir kt. Tačiau šis dokumentas reikalavo siekti ir asmenybės moralinio tobulumo, – kad kiekvienas draugijos narys kaip galėdamas gintųsi šių visuomenėje paplitusių ydų. Ir ypač nebūtų kortuotojas iš pinigų; o taip at-

Nenaudėlių veikla apskritai buvo labai pozityvi. Valstiečių teisių gynimas, doros ir moralės ugdymas, tėvynės meilės mokymas, liaudies švietimas, baudžios jungo švelninimas, darbo ir mokslo pripažinimas visuomeninės vertės matu yra istoriniai šios draugijos nuopelnai. Tokia patriotinė veikla Rusijos imperijai kėlė grėsmę, tad netrukus caro nurodymu draugija buvo uždaryta.

Deja, 1817 m. J. Šimkevičiaus sveikata smarkiai pablogėjo, – gydy-

to jaunuoliams, kilusiems iš skirtingų luomų – bajorų, miestiečių ir valstiečių. Net prabėgus per pusantro šimto metų nuo J. Šimkevičiaus mirties, legenda apie gerą gydytoją Taukeliuose tebebuvo gyva, – juk jis vietinių žmonių protėvius atleido nuo baudžios ir davė žemės...

Spalvingi „nenaudėlių“ charakteriai ilgai išliko vilniečių atmintyje, tapo literatūriniais anekdotais. Štai kaip J. Šimkevičius ir A. Sniadeckis pamokė gydytojo išminties barzdaskutį Marianskį. Šis kartu buvo ir felčeris, ir ligonių slaugytojas. Visiems girdavosi, kad su garsiais Vilniaus medikais susišnekaš lotyniškai ir apskritai esąs jų mokinys. Kartą, skusdamas barzdą J. Šimkevičiui, paklausė jo nuomonės apie vieno iš slaugomųjų ligą. Gydytojas atsakė: *Joks mokslas nepagelbės, kai prigimtis nebeklauso. Kaip medicinos tėvas Hipokratas yra pasakęs: „Neminem captivabimus nisi jure victum“* (lotyniškai: *Nieko neuždarysime į kalėjimą be teismo*, – pirmieji XV a. bajorų privilegijos žodžiai). Marianskis, nors lotyniškai nieko nesuprato, kuo stropiausiai viską užsirašė. Išmokes šiuos žodžius atmintinai, progai pasitaikius, pažėrė šią išmintį A. Sniadeckiui. Nušipsojęs profesorius tarė: *Kodėl ponas J. Šimkevičius nepasakė, ką toliau kalbėjo Hipokratas? Ogi – „Concordia res parvae crescunt, discordia maxime dilabuntur“* (*Taika stato, nesantaika griauja*). *Tai reiškia, kad sunkiam ligoniui ant sprando reikia dėti trauklapi!* Greitai visam Vilniui buvo paskelbta, kad A. Sniadeckis – tai jau pats didžiausias medicinos išminčius, o J. Šimkevičius teturį tik pusę daktariškų žinių...

Važiuojant iš Utenos į Zarasus, kairėje kelio pusėje netoli Daugailių sušmėzuoja Taukelių kaimo sodybos. Kiek atokiau nuo kelio – kuplus beržų guotas. Tai ten senosios dvaro kapinaitės. Jose begriūnanti mūrinė dvarininkų Kozielių koplyčia, o greta jos – 1979 m. pastatytas tautodailininko S. Karanausko ažuolo paminklas Jokūbui Šimkevičiui.

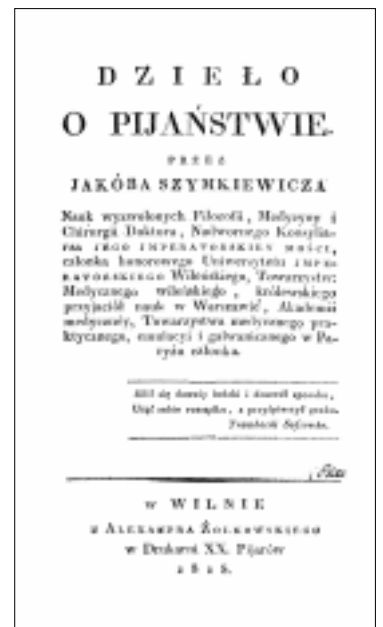

Liberto Klimkos nuotrauka

Paminklas gydytojui Jokūbui Šimkevičiui Taukelių kapinaitėse

sitikus, per vieną parą išloštus pinigus atiduotų artimiausiai ligoninei išlaikyti. Kodeksas taip pat įpareigojo domėtis krašto istorija ir geografija, prenumeruoti bent vieną laikraštį, turėti savo bibliotekėlę. Kiekvienas „nenaudėlis“ turėjo parašyti nors kartą per 20 dienų kokią žinutę į draugijos laikraštį. Žinoma, juokingai, ironiškai, šmaikščiai, o kai kada – aštriai ir negailestingai. Pavyzdžiui, laikraštėje buvo smagiai išjuokti magnetizavimo bei hipnozės eksperimentai, labai madingi tuometiniame Vilniuje. Lygiai kaip ir šiandienos laikraščių puslapiuose; tad *nil novi sub sole*, – žmonių patiklumas ir naivumas vis toks pat... Tik terminai sumodernėjo: mediumas tapo ekstrasenu, o magnetinis skystis – biolauku.

tojas sirgo plaučių džiova. Matyt, atsiliepė jaunystės nepriteklį metai. Kitų metų gegužę jis nusprendė palikti miestą, gal vildamasis, kad kaimo oras ir natūralus maistas gali kiek pagelbėti. Išvyko į savo dvarelį Taukeliuose, Utenos apskrityje. Čia vienišas praleido paskutines savo gyvenimo dienas. J. Šimkevičius mirė 1818 m. lapkričio 6 d. turėdamas tik 43 metus. Testamentu beveik visą savo nemažą turtą jis paskyrė švietimo reikalams ir labdarai: amatų mokyklai Vilniuje steigti, muzikos mokyklai išlaikyti, nusenusiems Vilniaus muzikantams remti, valstiečių vaikams mokyti ir t. t. Prisimindamas savo sunkią kelio į mokslo aukštum pradžią, įkūrė ir 1500 auksinų fondą trims stipendijoms, universite-

Jokūbo Šimkevičiaus veikalų tituliniai puslapiai

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizaineris Arūnas Cironka

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel./fax. (8 ~ 5) 212 12 35

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.

Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius